

איש טוב וממשפחה מיוחסת וטובה אתה, ומהירו ומשיבו מדרך רעה, והיו כל ישראל אוהבים את אהרן אנשים ונשים, ולכך אמרו רבותינו ז"ל הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, ועל כך ייבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל (נמדרג כ טט), אנשים ונשים, ובמשה כתיב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום (דברים לז ט), האנשים לבד, ואותו יום אמר אהרן למשה, אחי אמור לי מה אתה צריך ממני, אמר לו המתן עד שנעלה בהר, לאחר שעלו אמר לו אחי שמא פקדון הפקיד הקב"ה עמך ומבקשהו ממך, אמר לו אהרן משה אחי, אהל מועד וכליו מופקדין בידי, שמא חסרתי מעבודתם, אמר לו משה, מנורה ושבעה נרותיה מסר לך הקב"ה, והוא לא היה נותן בלבו שעל נשמתו הוא אומר, נר אלהים נשמת אדם (משלי כ טו). ולא הריגש בדבר, אמר לו משה, אהרן אחי הגיע זמנך ליפטר מן העולם, כשמוע כך הניח ידיו על ראשו, והיה צועק ובוכה והיה קורא מקרא זה, לכו (חזו) [וראו] מפעולות אלהים נורא עלילה על בני אדם (תהלים ס ט), וכיון שרצו ליכנס במערה, אמר לו משה אהרן אחי, שם מתו אברהם יצחק ויעקב, ואתה לובש בגדי כהונה שמא תטמא אותם, לבוש אתה בגדי אלעזר, ואלעזר ילבש בגדיך, ונכנס אני ואתה במערה, וכן עשה, כיון שנכנסו, ראו נר דלוק ומטה מוצעת, אמר לו משה, אהרן אחי עלה בזו המטה, ועלה, אמר לו פשוט ידיך, ופשט, קפוץ עיניך, וקפץ, סתום פוך, וכן עלה, ובאותה שעה יצאה נשמתו, כיון שראה משה כך, חמד מיתתו, אמר לו הקב"ה חייך כמות זה, כן מות זה, כך תהיה מיתתך, שנאמר כאשר מת אהרן אחיך בחד החר ויאסף אל עמיו (דברים לז ט):

חסלת הוספה לפרשת חקת

פרשת בלק

[א] (א) וירא בלק בן צפור (נמדרג כג ז). זש"ה הצור תמים פעלו וגו' (דברים לז ד), [שלא] הניח הקב"ה פתחו פה לאומות העולם לעתיד לבא לומר שאתה רחקתני, (ב) ולא נתת לנו כמו שנתת לישראל בעולם הזה, [מה] עשה הקב"ה כשם שהעמיד מלכים ונביאים [וחכמים] לישראל, כך העמיד מאומות העולם, (ג) ונדבקו מלכיהם ונביאייהם וחכמיהם [של ישראל] עם מלכיהם ונביאייהם וחכמיהם של אומות העולם, העמיד שלמה מלך על כל הארץ, (ד) וכן עשה לנבוכדנצר, (ה) זה בנה בית המקדש, וזה החריבו, נתן דוד עושר (ו) לקח הבית לשמו, נתן להם עושר ולקח אוכה. שלימה למבחה, כל גדולה שנמלו ישראל, את מוצא שנמלו אומות העולם. (ז) כיצא בה העמיד משה לישראל שהיה מדבר עמו כל זמן שירצה, העמיד בלעם לאומות העולם כדי שידבר עמו כל זמן שירצה, ראה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם, נביאי ישראל מזהירים את האומות על העבירות, (ח) וכן הוא אושר צופה נתיך לבית

הערות ותקונים

נמדרש עשרת הדברות (נדפס גם בבית המדרש ח"א לז ע"ט) בקצת שינויים, וגם כסיום משונה שם מונה שלפניו. ומאמר השני לקוח בזדואי ג"כ מילמדנו, ועיין קצת בעין זה במדרש פסירת אהרן, נדפס ג"כ בבית המדרש ח"א לז ט"א:

(א) וירא בלק בן צפור זש"ה. מוצא בילקוט ריש בלק רמז תשס"ט וכו' נדפס בלק חות א' ובמדרש במ"ר ריש פרשת בלק: (ב) ולא נתת לנו כמו שנתת לישראל בשלם הם, כ"ה גם בילקוט, והסר במדרש במ"ר ומלא גם בנדפס, רק במקום בשלם הם כחזו שם, [בעולם] לנד: (ג) ונדבקו מלכיהם וכו' עד אומות העולם ושם במדרש במ"ר, ומלא גם בנדפס: (ד) וכן עשה לנבוכדנצר, בנדפס נוסף שנאמר וגם את בית השדה נתתי לו לנבדו (ירמיה כו ו) וליתא במדרש במ"ר: (ה) זה בנה בית המקדש זה הכריזו, בנדפס וגם במדרש במ"ר זה בנה בית המקדש ואמר כמה רגשות ותהוונים, וזה הכריזו והרף וגדף ואמר אעלה על כמתי עז אלמה לעלין [ישעיה יד]: (ו) לקח הבית לשמו, כמ"ס מזורז שיר חנוכה הבית לדוד על שחשב לננות וכן הכל ועשה היסודות, עיין פסיקתא רבתי פ"ב אות ו': (ז) כיצא בו, כ"ה גם בנדפס, ושם במדרש במ"ר שם: (ח) וכו' אומר לופה נתיך לבית ישראל, בנדפס וכו' אומר לופה לגוים נתיך ומליון ירמיה ס', וז"ל נביא לגוים נתיך ירמיה א' ה'. אלז יותר נטן שהיה כחזו לופה נתיך, ומלא, "לגוים" נוסף בליוז

ישראל (יחזקאל ג יז), ונביא שעמד מן האומות, העמיד פירצה (ט) לאבד הבריות מן העולם הבא, ולא עוד אלא כל הנביאים היו במדת רחמים על ישראל ועל אומות העולם, (י) שכן אמר ישעיה על כן סעי למואב ככנור יהמו וגו' (ישעיה סו יא), וכן יחזקאל אמר שא על צור קינה (יחזקאל כז ב), וזה אכזרי עמד לעקור אומה שלימה על חנם, על לא דבר, לכך נכתבה פרשת בלעם להודיע למה סילק הקב"ה רוח הקודש מאומות העולם שזה עמד מהן וראה מה עשה:

[ב] (יא) וירא בלק. ראה פורענות שעשו ישראל לאמורי, נוח לרשעים שיהיו סומין, שעניניהם מביאין מאירה לעולם, בדור המבול [כתוב] ויראו בני האלהים את בנות האדם וגו' (גנאס'טו ז), [וכתיב] וירא חם אבי כנען (שס ט כג), [וכתיב] ויראו אותה שרי פרעה וגו' (שס יב סו), (יב) [וכתיב] וירא אותה שכם בן חמור וגו' (שס לד ז), (יג) [וכן כאן] וירא בלק, משל למי שהושיב שומרין לשומרו מן הגנים, והיה בטוח עליהן שהיו גבורים, עבר הגנים והרגו, והיה מרתת על עצמו, אף בלק כך, ראה מה נעשה בסחין ועוג, שהיה מעלה עליהן שכר לשומרו, ונתיירא מעצמו, ועוד שראה נסים של נחלי ארנון:

[ג] (יד) ויגר מואב (נמדנר כג). מהו ויגר, כשהיו נראים לעמונים נראים עטופים לשלום, למואבים נראים מזויינים, שנאמר וקרבת מול בני עמון אל תצורם [ראש] תתגר במ (נמס'ט ז יט), (טו) אל תצורם כל מיני צרה, ואל תתגר במ כל מין גירוי, ולמואב אמר אל תצר את מואב [ואל תתגר במ מלחמה] (שס שס ט), מה שאתה יכול לחשוף מן החוץ חשוף, לפיכך נראין מזויינין והם היו נאגרים לעריהם, שנאמר ויגר מואב, אין ויגר אלא לשון אסיפה, כמד"א אוגר בקיץ בן משכיל (משל'ט ה): (טז) ד"א ויגר. לשון יראה, שהיו מתייראין מפניהם: ויקץ מואב, שהיו רואין את עצמן כקיץ בפניהם:

הערות ותקונים

מאחז מניה, וכן ככ"י רומי וכ"י רח"ס ובילקום מובא הכתוב נופס נתחך. במדרש כמ"ר שם מובא הכתוב וזהו כן אלס נופס נתחך, והוא קרא ביחזקאל ל'ז', כי ככתוב ג' י"ז לא כחזב מלת ואתה: (ט) לאבד הבריות מן העולם הבא, בילקום ובמדרש כמ"ר חסר מלת הבא, ועיין רש"י עה"ת בלק כ"ב ה', ואם תאמר ממני מה השרה הקב"ה שכחתי על גוי רשע, כדי שלא יהא פתחון פה לאומה לומר אילו היו לנו נביאים חזרו למוטב, העמיד להם נביאים, והם פלצו גדר העולם, שבתחלה היו גדורים צעירות, וזה נתן להם עלה להפסיק עתה לזנות (י) שכן אמר ישעיה על כן מעי למואב, כ"ה גם בנדפס ובילקום, אלס במדרש כמ"ר הגי' שכן ירמיה אומר לבי למואב ככלייה ירמיה (ירמיה מח לו): (יא) וירא בלק, ראה פורענות שעשו ישראל לאמורי, מובא בילקום בלק רמז תשס"ה בשם התנחומא, וגם בילקום תהלים רמז תת"צ ד"ה תחשכנה עיניהם מראות בשם התנחומא, והליון נשמש ממקומו. ובנדפס אות כ' וכן ככ"י ספרדי ובמדרש כמ"ר בלק אות ב' בהרבה דברים, וכך איתא שם, וירא בלק בן אשר, מה ראה, ראה בפורעניות העתידה לבא על ישראל, ושונאן היה יותר מכל שונאים (יש) וכן לתקן במדרש כמ"ר שכלס היו בלק במלחמות ובשעבוד שכן יכולים לעמוד בכן, וזה באלס שמואל דבר מפיו לעקר אומה שלימה (וכנ"ל במדרש כמ"ר): (יב) וכתיב וירא ארזה שכם בן חמור, ואל"ה בנדפס וגם בילקום בשם התנחומא, ובמדרש כמ"ר לא הוצא הכתוב הזה, רק אחר סיום הכתוב שמביא לפניו סיים וכן כולס" והכוונה עוד פסוקים אחרים כי ראה לקר: (יג) וכן כאן וירא בלק, בילקום נמלא חוספה, עליהם נאמר תחשכנה עיניהם מראות, אלס לדיקים יראו וישמחו, וישא עיניו וירא והנה ג' אגשים, וישאו עיניהם ויראו והנה גמלים בחיט, וירא את המקום מרוק, וירא והנה איל, וירא והנה באר בשדה, וירא בסבלות, וירא פינחס בן אלעזר: (יד) ויגר מואב, מובא בילקום רמז תשס"ה בשם התנחומא: (טו) אל תאורס כל מיני צרה, ואל תתגר במ כל מיני גירוי, בנדפס ובמדרש כמ"ר הלשון משונב, ויש לתקן שם ט"פ כ"ה שלפנינו: (טז) ד"א ויגר לשון יראה, שהיו מתייראין מפניהם, ויקץ מואב שהיו רואין את עצמן כקיץ בפניהם, כ"ה גם בילקום בשם התנחומא וככ"י רומי וכ"י רח"ס, אלס בנדפס ובמדרש כמ"ר נמלא האמאר בהרבה לשון ובטספות, ואשר נוסף בספרות פה. וכך איתא שם. [ד"א ויגר לשון גר, שהיו רואין לעמלן כגרים בעולם ואמרו ירדו למצרים לגור ואחוז אותה והיו משכירין להם בחיט שנאמר ושאלא אשה משכנה ומגרת ביתה (שמות ג)]. ד"א ויגר, לשון יראה שהיו מתייראין [שראו כל הארץ ביד ישראל שבה סחין ונטל ארץ מואב שנאמר והוא נלחם במלך מואב הראשון וגו' (במדבר כא)], ועוג נטל את הארץ בני עמון שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נאמר מיתר הרפאים וגו' (דברים ו), באו ישראל נטלה משהיהם גזל שאין בו עולה והיו אלו ישראל את ארסם ביד ישראל והיו אומרים לא אמר הקב"ה כי לא אתן לך מאחז ירושה (שם ב) והרי ארצנו לפניס, לכך היו מתייראין. ויקץ מואב [שהיו מתייראין] שהיו רואין את עצמן

[ד] ויאמר מואב אל זקני מדין (נמדרג כד). מה סיבן של זקני מדין כאן, אלא שהיו רואין את ישראל נוצחין נוצחין שלא כדרך הנוצחין, אמרו מנהיג שלהם במדין נתגדל נדע בהם מה מדתו, אמרו להם זקני מדין אין כחו אלא בפיו, אמרו להם אף אנו נביא אדם כנגדן שכרו בפיו: ויאמר מואב אל זקני מדין. והלא אתה מוצא שמדינים נלחמין עם המואבים, שנאמר המכה את מדין בשדה מואב (נפליש לו לה), והשנאה ביניהם מעולם, (יה) משל [לשני] כלבים שהיו (יט) צהובין זה לזה, בא זאב על אחד מהם, אמר חבירו אם איני עוזרו, היום תורג את זה, למחר יבא עלי, (כ) לפיכך נתחברו מואב עם מדין: עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלהך השור (נמדרג ס). מה שור כחו בפיו, אף הם כחם בפיהם, מה שור (כא) כל מה שמלחך אין בו סימן ברכה, אף אלו כל מה שמלחכין, אין בו סימן ברכה, מה שור מננח בקרניו, (כב) אף אלו וקרני ראם קרניו (דברים לג י): ובלק בן צפור מלך (מואב) [למואב] (נמדרג סד). והלא מתחלה (כג) נספך היה, שנאמר את אוי ואת רקס ואת צור ואת חור ואת רבע נסיכי סיוחן וגו' (יהושע י כה), אלא כיון שנהרג סיוחן המליכוהו תחתיו: בעת ההוא (נמדרג ס).

(כד) שנודמנה לו אותה שעה:

[ה] וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה (ס סה). (כו) שם עירו, (כז) ויש אומרים שולחני היה שהיו מלכי אומות העולם נמלכים בו, בשולחני שהכל מריצים לו, ויש אומרים בתחלה פותר חלומות היה, (כח) חזר להיות קוסם, וחזר לרוח הקודש: ארץ בני עמו (ס). (כט) שמשם היה בלק, והוא אמר לו סופך למלך: לקרוא לו (ס). שכתב לו לא תהא סבור שלעצמי ולבד אתה עשה, ואני לבדי מכבדך, אם תעקום מכל האומות אתה מתכבד, וכנענים וספרדים הכל משתחוים לך: הנה עם יצא ממצרים (ס). א"ל אתה מה איכפת לך, א"ל הנה כסה את עין הארץ (ס), שתי עינים שהארץ תלויה בהן, סיוחן ועוג, החריטום וכיוס עיניהם: והוא יושב ממולי (ס). (ל) ממלי כתיב, כד"א בשם ה' כי אמילם (תהלים קמ"א):

[ו] ועתה לכה בא ארה לי (נמדרג כד). מהו ארה לי, אולי אוכל אני לשלוט בהן קימעה

הערות ותקונים

עלמן כקון לפניהם: (יז) ויאמר מואב, ילקוט שם בתנחומא, וכן מוצא נדפס אות נ' ובמדרש נמ"ר שם אות נ', וספרי ממות פסוקא ק"י, ונרש"י עה"ת: (יח) משל לפני כלבים, עיין סהדרין ק"ה ע"א ומנחם גם שם הכשל הזה, ובנדרס דפוס קלנסאפאנוטיאל ודפוס וויניציא בני משל לפני כלבים, והמפרשים ממלאכותה תיקון כלבים: (יט) להובין זה לה, פ"י מכתשים, כעם (ש"א ו א) תרגומו להב, וגם נמ" סהדרין מנחם שם נדפ ק"ה ע"א כמו כן, ופרש"י שם להובין כעוסין כאלס שטעם פניו להובין, ובנדרס גם נמדרש נמ"ר שם שם המלה הזאת והבין מריבין זה עם זה. ובילקוט בני' שהיו מובחין זה בזה: (כ) ולפיכך נחשכרו מואב עם מדין, בילקוט בלק שם נוסף אחר זה, ה"יו דלמרי אינשי כרכושחא ושוגרא עבד הלולא מתרצא דבישא גדלא וזה הוסף שם בלמנח המאמר של התנחומא מגמרא סהדרין שם ק"ה ע"א. ובזל בילקוט לא נרשם במקור מההכוסה, רק מפרש אחד כזה תרגום ירושלמי של העכבר כרסורשהא כלומר כשהעכבר וההחול עושים מחול כימן רע להם: (כא) כל מה שמלחך אין בו סימן ברכה, מוצא גם נרש"י עה"ת (כב) אף אלו וקרני ראם קרניו, וכ"ה בכ"י רומי וכ"י רח"ס ובילקוט, אולם נדפס ובמדרש נמ"ר נוסף אף אלו מנחין בתפלתם שנאמר קרני ראם קרניו: (כג) נדפס היה, עיין נמ"כ: (כד) שולחנה לו אותה שעה, פ"י נעת שנהר סיוחן נעשה מלך. ובנדרס ובמדרש נמ"ר בני' שגרמה לו שעה, וכן נרש"י עה"ת הביא לא היה ראו מלכות, מנסיכי מדין היה, וכיון שמת סיוחן מנחם עליהם לצורך שעה: (כה) וישלח מלאכים, מוצא בילקוט שם שם התנחומא, ומוצא גם נדפס, ובמדרש נמ"ר אות ז' ולפני זה נמצא במדרש נמ"ר הוספה כל אות ה' המתחיל וישלח מלאכים הקב"ה עשה להם נסים, וכל אות ו' המתחיל וירא בלק כיון שבא שחיו, ונוסף מליחז מדרש: (כו) שם עירו היה, נרש"י הביא ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום: (כז) ויש אומרים שולחני היה, דרש פתורה לשון ארמית, תרגומו של שולחן פתור, ומכאן עד יוש אומרים הבין נשמע בילקוט, ומוצא נרש"י עה"ת: (כח) חזר להיות קוסם וחזר לרוח הקודש, עיין סהדרין דף ק"ו ע"א ואת כלעם בן צפור הקוסם (יהושע יג), קוסם נביא הוא, אמר ר' יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם, ואולי יש להבין גם ככאן וחזר לרוח הקודש וחזר להיות קוסם: (כט) שמשם היה בלק, מוצא נרש"י עה"ת, וכן א"ל אתה מה איכפת לך מוצא נרש"י שם, בתנחומא הנדפס א"ל ואם תאמר מה איכפת לך, אין ספק שהיה כתוב א"ל את מה איכפת לך, והשב המעתיק כי מלת את הוא ר"ת אם תאמר, ובמדרש נמ"ר אשר הועתק מהתנחומא מנחם לנכון כמו לפנינו בכ"י. אלה: (ל) ממלי כתיב, דורש ממלי לשון כריחה, ונ"ל נרש"י ממלי כתיב, קרניס

קיסמא, (לא) כאדם שהוא אורה את התאנה: כי עצום הוא ממני (נמדנר כו). לא שהן גבורים ממני, ולא חיילותיהם מרובין משלי, אלא שהן נוצחין בפיהם, מה שאינו יכול לעשות: אולי אוכל נכה בו (ס). מה ראה זה להתנרות בה, לא כך אמר להם הקב"ה, שלא נופלים מארצם, אלא שהיה בעל נחשים וקסמים יותר מבלעם, שבך כתיב בו וירא בלק, אלא שלא היה מכון הדברים לאמיתם, וכן הוא אומר נלאית ברוב עצתיך יעמדו נא ויושיעוך חברי שמים החווים בכוכבים מוריעים לחדשים כאשר יבואו עליך הנה היו בקש וגו' (ישעיה מו יד), והיה רואה שישראל נופלים בידו, לפיכך הפקיר את בתו ונפלו בה כ"ד אלף, לכך נתגרה בהם ולא היה יודע היאך, אולי אוכל נכה בו, (לב) כמו שמנכה אחד (לג) מן כ"ד בסאה, וכך נפלו כ"ד אלף מישראל חסר אחד, (פי') כ"ד פעמים כ' אלף הם מ"ה ריבואות, וכ"ד פעמים ה' אלפים הם י"ב ריבואות, נמצא שאם נמצא כ"ה אלף זהו חלק כ"ד מס' ריבוא, ולא נפלו כי אם כ"ד אלף, הרי חסר אלף אחד: ואגרשנו מן הארץ (נמדנר ס). שלא היה מבקש אלא לגרשם שלא יכנסו לארץ: כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר (ס). מנין שהיה יודע, שבשעה שביקש סיוון להלחם במואב היה מתיירא, לפי שהיו גבורים, שכר בלעם ואביו לקלל את מואב, שכן הוא אומר על כן יאמרו המושלים וגו', הי אש יצאה מחשבון וגו', אוי לך מואב וגו', (ס כה כח כט), לכך אמר כי ידעתי וגו':

[ז] (לד) וילכו זקני מואב וקני מדין וקסמים בידם (ס כו). שהולכו בידם כל מיני קסמים, שהן קוסמים בהם, (לה) שלא ליתן לו עליה, (לו) וביד זקני מדין היו הקסמים, שאמרו אם יבא עמנו יצליח, ואם יעכב שעה (לז) אין בו תועלת, כיון שראו שאמר לינו פה הלילה, הלכו להם זקני מדין, שידעו בקסמים שלהם (לה) שאין בהם תועלת:

הערות ותקונים

קרוצים הם להכריחני, כמו כי אמר: (לא) כאלו שהוא אורה את התאנים, פי' לקח את פירות התאנה, מלשון אריתי מורי (שה"ש ה'): (לב) כמו שמנכה אחד, לזה כוון רש"י ד"ל לשון משנה הוא מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט: (לג) מן כ"ד בסאה, ככ"י רח"ס כמי שמנכה אחד מעשרים למאה, ז"ל אחד מעשרים וארבע לסאה, וגם ככ"י רומי אחד מן כ"ד למאה ז"ל לסאה, והמלות "נכה זו כמו שמנכה" נשמטה סס לשורה שלאחריו. וגם בנחומא הנדפס דפוס קאטשטאטניא ודפוס וויניציא ובמדרש נמ"ר הגי' כמי שמנכה אחד מן כ"ד לסאה, אולם המדרסים ממאטובה תימן ארע אחד מכ"ד למאה. והכוונה אחד מכ"ד לסאה הביא מהר"ז וז"ל, נגמרא ב"ב ז"ג המוכר פירות לחבירו מקבל עליו רובע שיטפת לסאה, פי' רובע קב פסולת, והסאה שש קבין, ורובע הקב אחד מכ"ד בסאה, כך נפלו מישראל כ"ד אלף שהוא חלק כ"ד מהם, ובהכרח לומר לפי זה שהושב חלק כ"ד מלכר, שהרי מספר ישראל היה עולה חמיר במדבר שש מאות אלף, ונכל מאה אלף ד' פעמים כ"ה אלף, ואע"פ שמתו מהם הרבה בעדת קרח וצויעפילו ובמדגלים ובאפסוף ובקברות התאנה ובשלי ובושיטם עכ"ל נמנו בסדר פינתם אחר שיפסו והיו יוחר משש מאות אלף, אך בנחומא וילקוט כהן הגי' נפלו מישראל כ"ד אלף חסר אחד, ופירושו חסר אלף אחד, ופירושו ככ"ד שאחד מכ"ד אלף מישראל הוא כ"ה אלפים, וכן לא היה אלא כ"ד אלף, עכ"ל. ועיין נמ"ר. ולפינו ככ"י נמצא טספ הפירוש על זה, וליחא ככ"י רח"ס, וכן ככ"י רומי נמצא כתוב בגליון למטה הוספה, וכך היא: כ"ל דהכי פי' שהמנכר (היה לפניו הגי' שמנכר במקום שמנכה) רגיל להוציא אחד מכ"ד, כן הפיל הרשע מישראל אחד מכ"ד חסר אחד, ששם היו כ"ה אלפים היה אחד מכ"ד מס' ריבוא, כי כ"ד פעמים כ"ה אלפים הם ס' ריבוא, כי כ"ה אלפים הם ב' ריבוא וחצי, כ"ד פעמים ב' הם מ"ח, וכ"ד פעמים חצי הם י"ב שלמים, וי"ב מלח הם ס'. ועוד דרך טובת חו יוחר דכ"ד פעמים כ"ה אלף הם י"ב פעמים ב' אלף שהם ששה פעמים מאה אלף הם ששים רבוא. והמנכר הוא הנטול חלה ומסכר העסק מפסלה ששיעור חלה אחד מכ"ד, ועוד כ"ל שהמנכר איירי שבורר את התבואה ארס שגא לזרוע שדהו ויש זרע אחר מעובר בתבואה ואינו רואה לזרוע בלאים, כי ההוא דתן כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחד, ורובע הוא לוג, והוא אחד מכ"ד בסאה, וזה עיקר, ע"כ. וכוונתו למשנה בלאים ריש פ"ב כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחד ימטט, ואמרו שם במשנה באמת אמרו ורשנו גינה שאין נאכלין מאסרפין אחד מעשרים וארבע בטפל לבית סאה, וט"ס בירושלמי (דן כ"ז ע"ג): (לד) וילכו זקני מדין, מוצא בילקוט שם בשם הנחומא ומוצא נדפס אות ה' ובמדרש נמ"ר אות ח': (לה) שלא ליתן לו עליה, כ"ה גם בילקוט ככ"י רומי וכ"י רח"ס, ובנדפס נוסף שלא יתן לו עליה, לומר אין כלי תשמיש עמי" וכן הביא רש"י עה"ת, אלא זה הסיוע ליתא גם במדרש נמ"ר אשר העתיק מן ההנחומא: (לו) וביד זקני מדין, מוצא גם בנרש"י שם: (לז) אין בו תועלת, כ"ה גם בנדפס, ובמדרש נמ"ר ובכ"י ה' של אקספארד אין בו תועלת: (לח) שאין בהם תועלת, נדפס ובמדרש נמ"ר ובילקוט, שאין

[ח] ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך (במדבר כב ט). (ל"ט) וז"ה משנה ישרים בדרך רע [בשחותו הוא יפול] (משלי כח י), שבתהלה היו הבריות [נוהגות] בכשרות, (מ) ובדבריו אלו נפרצו בעריות, שבראשונים [כתיב] ורחל באה עם הצאן (בראשית כט ט), ולכן מדין שבע בנות (שמות כ טו), עמד בלעם הרשע והטעה את הבריות בעריות, וכמו שהטעה הוטעה, בעצה שנתן בה נפל, [היינו דכתיב] בשחותו הוא יפול (משלי כט), והטעהו הקב"ה, שנאמר משגיא לגוים ויאבדם שמה לגוים וינחם (איוב יב כג), שאל לו מי האנשים האלה עמך, (מא) אמר אותו רשע איני יודע בהם, אלא בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי, הנה העם היוצא ממצרים וגו', להודיע שהוא שונא ישראל יותר מבלק, לפי שבלק לא אמר קבה, אלא ארה (במדבר כ ט), (מב) וזה אמר קבה בפירוש, (מג) והוא אמר ואגרשנו וגו' (ש), וזה אמר וגרשתינו (ש) ש"ה, מן העולם הזה ומן העולם הבא:

[ט] (מז) ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמכם (ש טז יג). א"ל א"כ אקללם במקומי, לא תאר את העם (ש), א"ל אברכם, א"ל אין צריכין לברכתך, כי ברוך הוא (ש), משל אמרי ליה לצרעה, לא מן דובשך ולא מן עוקצך: (מה) ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם וגו' (ש טז יג). לא אמר להם לא נתן לי הקב"ה רשות לילך ולא לקלל, אלא מאן ה' לתתי להלך עמכם (ש), אמר לי אינו כבודך לילך עם אלו, אלא עם גדולים מהם, שהוא חפץ בכבודי, ויקומו שרי מואב (וילכו) [ויבאו] אל בלק ויאמרו מאן בלעם הלך עמנו (ש טז יד), לפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה (ש טז טו): ויבואו אל בלעם ויאמרו לו כה אמר בלק בן צפור וגו' כי כבד אכבדך מאד (ש טז טז), (מו) יותר (מו) ממה שהיית [מבקש] לשעבר אני נותן, וכל מה שאתה חפץ, ומה שאתה גוזר אעשה: ויען בלעם ויאמר (מח) אל (שרי) [עבדי] בלק אם יתן לי בלק וגו' (ש טז יח). (מט) מיכאן אתה למד שהיה בו (רוח גבוה, עין רעה), [עין רעה, רוח גבוה], נפש רחבה. (נ) עין רעה, שנאמר וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו (ש כד ג), ורוח גבוהה, מאן ה' לתתי להלך עמכם (ש כג יג), (נא) נפש רחבה, אם יתן לי בלק [מלא ביתו כסף וזהב] (ש טז יח):

הערות ותקונים

בו הנאה: (ל"ט) ז"ה משנה ישרים, מוצא בילקוט בלק שם, ובילקוט משלי רמז תתקס"א בשם התנחומא, ומוצא גם בנדרשם שם ובמדרש במ"ד אות ס': (מ) ובדבריו אלו נפרצו בעריות, ובנדרשם דפוס קאנטאטניא ודפוס וויניציא ובדבריו אלו נהנו פסריות, ובמדרש במ"ד ובדבריו אלו היו נוהגים בעריות, וע"פ המדרש חוקי כן המדעים ממאטטובה בתנחומא, וכן אמר הכתוב ולכן שבע בנות הוסיף "השנים היו יולדות" אמר הנאן, וזה ליתא בדפוס קאנטאטניא ודפוס וויניציא: (מא) אמר אותו רשע איני יודע בהם אלא בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כו', כ"ה גם בילקוט בשם התנחומא. אולם בנדרשם ובמדרש במ"ד הג' אחרת, אחר המלות אמר הרשע איני יודע בהם כוסף כמדומה אלי יש עתים שאינו יודע, ואף אני אעשה בצנני כל מה שאני רוצה לעשות, לכך אמר מי האנשים האלה עמך להטעותו: ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפור וגו', התחיל מתנאה ואומר אע"פ שאין אתה מכבדני ואין אתה מוילא לי שם טוב בעולם, המלכים מבקשים אותי, ע"כ. ואולי הוא מילמדנו, וכן היה גם לפני רש"י בתנחומא. ובמדרש במ"ד שם כה"ג ד"א מי האנשים האלה עמך ויאמר בלעם בלק בן צפור התחיל מתנאה: (מב) וזה אמר קבה בפירוש, בנדרשם כוסף, שנוקב שם ומפרש, וכן בתרגום ויקב את השם ופריש. ועיין ברש"י עה"ת שכתב קבה לי זו קשה מארה לי שהיא נוקב ומפרש: (מג) והוא אמר ואגרשנו כו', לזה כוון רש"י וגרשתינו מן העולם, ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הכרך, איני מבקש אלא להסיעם מעלי, ובלעם היה שונאם יותר מבלק: (מד) ויאמר אלהים, מוצא בילקוט שם, ובנדרשם אות ו' ובמדרש במ"ד אות י' ומוצא ברש"י עה"ת, ועיין מדרש שו"ס מזמור א' בפסוק ע"ל כן לא יקומו רשעים במשפט: (מה) ויקם בלעם, מוצא בילקוט שם: (מו) יותר ממה שהיית, ובלעם גם זה ברש"י עה"ת: (מז) יותר ממה שהיית [מבקש] לשעבר, בכ"ה הג' כ"י, רומי יותר ממה שהיית מתכבד לשעבר, ובנדרשם ובמדרש במ"ד הג' ויותר ממה שהיית נוטל לשעבר, ובמדרש במ"ד חסר הסיום וכל שאתה חפץ ומה שאתה גוזר אעשה ובמלא בנדרשם: (מח) אל שרי בלק, תקחיו אל עבדי בלק, וכ"ה בכ"ה רח"ס וילקוט מוצא אל שרי בלק, ובכ"י רומי מוצא רק התחלת הכתוב: (מט) מכאן אתה למד שהיה בו ג' דברים, במדרש במ"ד שהיו בו ג' דברים ז"ל דברים: (ג) עין רעה שנאמר, עד נפש רחבה אם יתן לי בלק וכו' הוסיף המדעים ממאטטובה אל הנדרשם: (נא) נפש רחבה אם יתן לי בלק, בנדרשם ובמדרש במ"ד מוצא אחר זה הוספה, אילו היה מבקש לשכור חייית להלחם כנגדן ספק מולחין ספק מופלין לא די שיתן קר ונוצח

לא אוכל לעבור [את פי ה'] (מדרש כ"י). (גב) מתנבא שאינו יכול לבטל את הברכות שנתברכו אבות מפי השכינה: ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה (ש"ס ט"ו). שמופכם לילך בפרד נפש כראשונים: ואדעה מה יוסף ה' (ש"ס). שהיה מתנבא שעתיד הקב"ה לחוסף להם ברכות על ידו:

[י] (גב) **ויבא** אלהים אל בלעם לילה (ש"ס כ). זש"ה בחלום (נד) (בחזיון) [חזיון] לילה וגו', או יגלה אוזן אנשים וגו', להסיר (מאדם) [אדם] מעשה וגוה מגבר יבסה (לויג לב טו פ"י), מהו מגבר יבסה, העלים הקב"ה ממנו, שהליכתו מאבדתו מן העולם, ומוליכו לבאר שחת, שבשעה שאדם הולך לחטא השמן מרקד לפניו, עד שהוא גומר את העבירה, כיון שאיבדו חזור ומודיעו, שנאמר הולך אחריה פתאום וגו' עד יפלה חין כבדו (משנ"י כ"ג), כך העלים הקב"ה מבלעם עד שהלך ואיבד את נפשו, משיצא מכבדו והלך ואיבד את נפשו וידע במה שהוא בו, התחיל לבקש על נפשו, תמות נפשי מות ישרים (מדרש כ"י):

[יא] (גה) **ויבא** אלהים אל בלעם לילה. זש"ה ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה (שמות י"ב מ), כל נסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה, ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה (בראשית ל"א כד), ויבא אלהים אל אבימלך [בחלום הלילה] (ש"ס כ), ויהי בחצי הלילה (שמות י"ב יט), ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה (ש"ס כ), ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד טו), (גו) וכולם ליל שמורים: ד"א למה נגלה עליו בלילה, לא היה ראוי לרוח הקודש [אלא בלילה], לפי שכל נביאי העובדי כוכבים בלילה מדבר עם, (גו) וכן אליפז אומר בשעפיים מחזיונות לילה (לויג ד"ג): קום לך אתם (מדרש ש"ס כ). (נח) כיון שהעניו פניו, שנאמר ויחר אף אלהים כי הולך הוא (ש"ס כ"ג), (נח) אמר הקב"ה רשע איני חפץ במיתתו של רשעים, הואיל ואתה רוצה ליאבד מן העולם, קום לך אתם: ויך את הדבר [אשר אדבר אליך אותו תעשה] (מדרש ש"ס כ). ללמדך שהלך בהתראה. מיד השכים בבקר, ויקם בלעם בבקר ויחבשו את (חמור) [אתונו] (ש"ס כ"ה), וכי לא היה לו עבד או שפחה, אלא ששנאת ישראל קרמנו, ועמד בזריות הוא בעצמו, א"ל הקב"ה רשע כבר קידמך אברהם אביהם לעקידת יצחק בנו וישכם אברהם בבקר וגו' (בראשית כ"ג): וילך עם שרי מואב (מדרש ש"ס). (ס) ללמדך שהיה שמח בפורענות של ישראל: ויחר אף אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' [בדרך לשמן לו] (ש"ס כ"ג), (סא) מלאך של רחמים היה ולו נעשה שטן, (סב) וכך אמר [אל] בלעם גרמת לי לשמש אומנות שאינה שלי, (סג) שנאמר הנה אנכי יצאתי לשמן (ש"ס כ"ג): ושני נערי עמו (ש"ס כ"ג). (סד) זו דרך ארץ, היוצא לדרך צריך שנים לשמשו, וחורין ומשמשין זה את זה: ותרא האתון את מלאך ה' (ש"ס כ"ג). וכי לא היה המלאך יכול לנשוף

הערות ותקונים

ונוח, ה' למדת שכן בקש": (גב) מתנבא שאינו יכול לבטל ברכות שנתברכו האבות מפי השכינה, ודרג לעבור את פי כמו להטביר ולבטל את פי ה', וז"ל הרד"ל: (גב) ויבא אלהים, מובא בליקוט ש"ס בשם ההנחומא, ומובא בנדפס אות ז' ובמדרש במ"ד אות י"א: (גד) בחזיון, תקנתי חזיון, וכן מהרש"ה תקנתי אדם, כמו שהוא בקרא, וגם כ"ל רומי מובא כמו כ"ל טלפנינו, וגם בליקוט הביא בחזיון, והביא להסיר אדם כמו שהוא בקרא. ובכ"ל רח"ם מובא בחזיונות לילה, ועמ"ל נכון אדם כמו בקרא: (גה) ויבא אלהים, מובא בליקוט ש"ס בשם ההנחומא ומובא בנדפס אות ח' ובמדרש במ"ד אות י"ב: (גו) וכולם ליל שמורים, ובנדפס ובמדרש במ"ד סיים וכן כולם, ר"ל ועוד כתובים אחרים: (גו) וכן אליפז אומר בשעפיים וגו', בנדפס נוסף אחר זה, וכן אליפז אומר בחלום חזיון לילה (לויג ג), על מדבר עמו בלילה. ובמדרש במ"ד הושתק בשעות, וכ"ל וכן אליפז אומר [בחלום חזיון לילה] על זה מדבר אחר לילה ז"ל על מדבר עמו בלילה: (גח) כיון שהטו פניו, גם ככלל מלאך ה' הוספה בנדפס ונעשה גם מבעל מדרש במ"ד, וכן איתא שם: קום לך אתם, מכאן אתה למד שדרך האדם ללכת לילה צד מוליכין אותו, שמתחלה נאמר לו לא תלך עמם, כיון שהטו פניו להלך עמם הלך, שכן כתיב בו ויחר אף אלהים כי הולך הוא. וזה נוסף מגמרא מכות י"ט"ב: (גכ) ח"ל הקב"ה רשע כבר קידמך אברהם, ולזה כיון רש"י בפירושו עה"ת: (ס) ללמדך שהיה שמח בפורענות של ישראל, וז"ל רש"י וילך עם שרי מואב, לבו כלבס שיה, ולדעת דיוק זה מדכתיב עם ולא את: (סא) מלאך של רחמים היה, וכן מובא בדרש"י עה"ת: (סב) וכן אמר בלעם, עדי יצאתי לשמן ששמע במדרש במ"ד (ש"ס) ויבא לימיו כמו שהוא גם בנדפס: (סג) שנאמר הנה אנכי יצאתי לשמן, דרוש מלה יצאתי הולאתי: (סד) זו דרך ארץ,

בו, ולהוציא רחוק, אלא שלף חרבו, והרי כתיב בסנחריב ויצא מלאך ה' ויך במהנה אשור וגו' (מ"ז יט ט), וכתיב וגם נשף בהם ויבשו וגו' (ישעיה מ כד), (סה) אלא אמר לו הפה ניתנה ליעקב, שנאמר הקול קול יעקב והידיים ידי עשו (נחל'ת כו כג), והאומות כולם בחרב הייהם, ואתה תחליף אומנותך ותבא עליהם בשלחם, אף אני אבא עליך בשלך:

[יב] (כו) ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים (נמדרש כג כד). וכי לא היה יכול לילך אחריו לשרה, אלא כך מדתו של הקב"ה, מלך ב"ו משלח (סו) ספקלמור להרוג את האדם, הולך אחריו ימים רבים, וזה שנתחייב מיתה אוכל ושותה, והספקלמור מהלך אחריו במקום לבקום, ולפני הקב"ה אינו כן, אלא הספקלמור במקומו, ומי שנתחייב מיתה בא אצלו ברנלו, כדי שלא יהא מלאך מצטער לילך אחר בלעם אלא קדמו לדרך, שכן כתיב ויעמוד מלאך ה' במשעול הכרמים וגו', א"ל (סה) הכרמים נמכרים בשועלים: גדר מזה וגדר מזה (סז). אין אתה יכול לשלוח בהם, שבידם לחות כתובים [משני עבריהם] מזה ומזה הם כתובים (שמות לג טו): ותרא האתון את מלאך ה' ותלחץ וגו' ויוסף מלאך ה' עבדו (נמדרש סז כה כו). (סח) מה ראה לקדמו ג' פעמים, סימנים של אבות הראוהו כאן, עמד לו בראשונה והיה ריוח מיכאן ומכאן, [שנאמר] ותם האתון מן הדרך (סז סז כג), בשניה לא יכלה לזוז אלא לצד אחד, בשלישית אין דרך לנסות ימין ושמאל, ומה היו הסימנים, אם אילו ביקש לקלל בניו של אברהם, היה מוצא בני ישמעאל ובני קטורה מיכאן ומיכאן, ביקש לקלל בניו של יצחק היה מוצא בניו של עשו לצד אחד ותלחץ אל הקיר, אלא בניו של יעקב לא מצא בהן פסולת ליגע בהן, (ע) לכך כתיב בשלישית במקום צר: ותרא האתון את מלאך ה' ותרבץ תחת בלעם וגו' ויך את האתון במקל (סז סז כז), על בזיון שבייתה אותו:

[יג] ויפתח ה' את פי האתון (סז סז כח). (עא) להודיעך שפה ולשון ברשותו שאם ביקש לקלל פיו ברשותו: ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הכיתני זה שלש רגלים (סז). (עב) רמזה לו אתה מבקש לעקור אומה והתנגת שלש רגלים בשנה: ויאמר בלעם לאתון כי התעללת בי (סז סז כט). אע"פ שהיה עובד כוכבים היה מוכר בלשון הקודש: (עג) עובד כוכבים לשונו סרוח: לו יש הרב בידו כי עתה הרגתיך (סז). משל לרופא שבא לרפאות בלשונו נשוח הנחש בדרך, ראה אנקה בדרך, התהיל מבקש משה להורגה, אמרו לו זה אין אתה יכול ליטול, האך באתה לרפאות בלשונו נשוח נחש, כך אמרה האתון לבלעם לי אין אתה יכול להרגני, אלא אם כן יש הרב בידך, והיאך אתה רוצה לעקור אומה שלימה, שתק ולא מצא תשובה, התחילו תמידים שרי מואב, שראו גם שצא דיה כמותו בעולם. (עד) ויש אומרים שאמר להם אינה שלי, השיבתהו הלא אנכי אתונך

הערות ותקונים

עין צ"ד סוף פ"ה, וי"ר פכ"י, ומוצא נרש"י עה"ת: (סה) הלא אמר לו הפה ניתנה ליעקב, לזה הוון רש"י ז"ל שכתב, אמר רשע זה הניח כלי אומנתו, שכלי זיין של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שסוף אומנת שלהם, אף אזי אחסוף את שלו ואלא עליו באומנתו, וכן סוף ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: (סו) ויעמוד מלאך ה', לפני זה עסק בנדרים ובמדרש נמ"ר ותם האתון מן הדרך ותלך בשדה הרשע הזה הולך לקלל אומה שלימה שלא חסל לו ומכה אותו שלא תלך בשדה, ומנא ההוספה הזו גם כן? ספרדי, וכל ההוספות אשר העירוני עליהם כולם נמא'ים כה"ל: (סז) ספקלמור, הורג המהווי'ים מיתה למלך: (סח) הכרמים נמכרים בשועלים, נמדרש נמ"ר הכרמים נמכרים בשועלים, ובנדרים נמכרים בשועלים, דרש משעול לשון שועלים, ועיין בפירושי המפרשים ובחדושי הר"ל. ובכ"י רומי נרשם בלדו כלומר פרנסי הדור ומנהיגיהו נמכרים י"ד שועלים: (סח) מה ראה לקדמו ג' פעמים, לזה המאמר סוף רש"י שכתב ומדרש אגדה יש בהנחומא מה ראה לעמוד בשלשה מקומות, סימני אבות הראוהו: (ע) לכך כתיב בשלישית במקום צר, בנדרים סימנים זה יעקב שנאמר ויירא יעקב מאד ויזר לו, אשר אין דרך לנסות ימין ושמאל, שלא היה פסולת בזהו ובניו, וכן נעתי אל המדרש נמ"ר: (עא) להודיעך, מוצא בילקום שם ובנדרים אות פ' ובמדרש רבה אות י"ד: (עב) רמז לו, מוצא נרש"י עה"ת: (עג) עובד כוכבים לשון סרוח, בלשון אמר התעללת והוא לשון גנאי ובזיון, כמו שהביא רש"י עה"ת: (עד) ויש אומרים שאמר להם אינה שלי השיבתהו הלא אנכי אתונך, ר"ל אינה שלי לכך אינה הולכת כראוי כאינה שלי ואינה מכרת קולי ע"כ אינה שומעת לי, וכאשר הוא לפנינו כ"ה בילקום בשם ההנחומא, גם בדפוס ראשון דפוס קאנשאטניא דפוס וויניציא וכ"י ה' של הקספארד, אולם המדפוס ממאטוסבה הביא כך יש אומרים שאמרו לו שרי מואב מאי עממא לא רכבת אסורא, אמר

אשר רכבת עלי מעורך עד היום הזה (נמנר כה ל), (עה) הא למדת שלא היה זקן, שהיתה גדולה ממנו: (עו) ההסכן הסכנתי לעשות לך כה (ס). כיון שדיברה מתה, שלא יהו חבריות אומרים זו היא שדיברה ועושינ אותה יראה: (עו) ד"א חס הקב"ה על כבוד של אותו רשע, שלא יאמרו זו היא שסילקה את בלעם:

[יד] (עה) ויגל ה' את עיני בלעם וירא (סס סס ל). וכי סומא היה, אלא להודיעו שאף העין ברשותו: ויקד וישתחו (על אפיו) [לאפיו] (ס). שדיבר עמו: ויאמר אליו מלאך ה' וגו' (סס סס נ). (עט) עלבון של אותו בא המלאך לבקש מידו, אמר לו ומה האתון שאין לה זכות, ולא זכות אבות, נצטויתי לתבוע עלבונה מידך, אומה שלימה שאתה בא לעקור על אחת כמה וכמה: הנה אנכי יצאתי לשמן כי ירש הדרך לגנדי (ס). (ב) יראתה ראתה נסתה: ותראני האתון ותם לפני זה שלש רגלים, אולי נסתה מפני כי עתה גם אותכה הרגתי ואותה החייתי (סס סס נ). מיכאן אתה למד שהרג את האתון: ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי (סס סס נ). (פא) להודיע כי הוא רשע גמור, ידע כי אינו עוסד בפני הפורענות אלא תשובה, שכל מי שיחטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו: כי לא ידעתי (ס). אע"פ שמשבח אותו רשע ויודע דעת עליון, פיו העיד ואמר לא ידעתי: ועתה אם רע בעיניך שאובת לי (ס). (פב) אמר לו אני לא הלכתי עד שאמר לי הקב"ה קום לך אתם (סס סס נ), ואתה אומר שאחזור כך אומונתי, לא כך אמר לאברהם להקריב את בנו, ואחרי כך ויקרא אליו מלאך ה' [וגו'] ויאמר אל תשלה ידך (בראשית כג יא יב), למוד הוא לומר דבר, ומלאך בא ומחזירו, הוא אמר לי לך אתם, ועכשיו אם רע בעיניך אשובה לי: ויאמר מלאך ה' אל בלעם לך עם

הערות ותקונים

אמר להם אינה שלי, השיבתהו הלא אנכי אחונך, לפעונה בעלמא, אשר רכבת עלי, אקראי בעלמא, הרכיב מאמר התחומא ומאמר סנהדרין ק"ה רע"ב: (עה) הא למדת שלא היה זקן שהיתה גדולה ממנו, שנמחר שאמרה מעורך עד היום הזה, שהכירה אותו מיום הולדתו, ואין הנהמות מאכריב ימים כמו האדם, וביום הולד כבר נחנלה עד שהיתה ראויה לרכיבה הרי שהיא זקנה ממנו, וכן כתב הר"ז ועיין בחומשי הר"ש: (עו) ההסכן הסכנתי, כיון שדברה מתה, ככ"י ה' של אקספארד נוסף פה לפני זה, ההסכן הסכנת מבאן שהיה משמש עמה, כתיב כלן ההסכן ולכלן כתיב ותיב לו סוכנת, וזה הוסף המעמיק מן גמרא סנהדרין דף ק"ה ע"ב: (עו) ד"א חס הקב"ה על כבוד של אותו רשע שלא יאמרו זו היא שסילקה את בלעם, ובנדפס הגי' שלקה את בלעם על ידיה, והאר זה נמצא שם הוספה, גם בדפוס קאנטשטאטניא ודפוס וויניציא וכ"י ה' של אקספארד וגם ככ"י ספרדי, וכן הושתק אח"כ במדרש במ"ר (סוף אות י"ד) וכך איתא: „וא"ל חס הקב"ה על כבודן של רשעים אין נזיר לומר על כבוד הנדיקים, וכה"ל ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האשה ואת הבהמה (ויקרא כ טו), אם אשה חטאה בהמה מה חטאה אלא: פי שגאה לאשה חקלה על ידיה, לפיכך אמר הכתוב שהרג. ד"ל שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו הבהמה שנהרגה אשה פלונית על ידה להודיע היאך חס הקב"ה על כבודן של גריות וידע לרסם. ובהם פי הבהמה, שאילו היתה מדברת לא יכולין לשעבדה ולעמוד בה, שזה הספסות שבבהמות, וזה הים שבחכמים, כיון שדברה לא היה יכול לעמוד בה". והנה במדרש במ"ר שם לא העמיק מלת „ד"ל" ויגרם שלא יאמרו זו הבהמה שנהרגה אשה פלונית על ידיה. וכן מלא זה בפסיקתא שור או כשב (דף ע"ה ע"ב) תמן תנין והרגת את האשה, וגם שם הוא מאמר אחד: (עו) ויגל ה' את עיני בלעם, מוצא בילקום שם, ונרסם גלדו ילמדנו ומדבר רבה ז"ל תחומא. ומוצא גם בנדפס אות י' ובמדרש במ"ר אות ט"ו: (עט) עלבון של אחון, וכ"ל בנדפס, אולם במדרש במ"ר וכי דקוין של אחון בא מלאך לבקש מידו אלא ח"ל מה האתון כו' פי' דקוין עלבון, ש"ן ערוך שרד דקוין, והמוספי כתב שם ככ"י (ב) יראתה ראתה נסתה, ונטיקין ירם, וכן בגמרא שבת ק"ה מנחות ס"ו ספרא ס"פ י"ד, וזה נשמע בנדפס, ונוסף מן המדפוסים ממאסנא ונמצא גם במדרש במ"ר, והיא לנכון ככ"י ה' של אקספארד וככ"י הספרדי. רק נשמע בדפוס ראשון דפוס קאנטשטאטניא, והיה גם ככ"י שהיה לפני בעל המסגר את המדרש במ"ר. ועוד הוסיף: „ד"ל ירם (בנימסריא) בא"ל ז"ל מנן" וזה איתא ככ"י ה' של אקספארד וככ"י ספרדי. ונמצא גם במדרש במ"ר, ולדעתי נוסף שם ע"פ המ"כ שכתב ה"ל בא"ל ז"ל מנן, פירושו נתבאר בהנהומא שיא לאיות מנן על האתון, וה"ל ההם בא לעשות לה מנן שכן ירם בא"ל ז"ל מנן, ולי נראה שג"ר להגיה שם לעשות לך מנן כי מלאך רחמים היה יא לשטון כדי שישב לביתו ולא יאבד, ע"ל. ובתב הרד"ל מה שהביא המ"כ בשם התחומא לפנינו איתא, ויש לפרש על מנן על חס, ר"ל למען הלך כי לא יוכל לקלס, מה שהביא שפנינו איתא, יש להעיר כי המ"כ הביא כמו שראה בילקום בשם הילמדנו, ד"ל ירם בא"ל לעשות לה מנן, שכן ירם בא"ל ז"ל מנן: (פא) להודיע כי הוא רשע גמור, מוצא בילקום שם, וגם זה הוא מהנהומא, ומה תראה שיש להקין על ויגל תחומא במקום ילמדנו, עיין לעיל הערה ע"ה: (פב) אמר לו אני לא הלכתי כו',

מרש בלק תנחומא

האנשים (במדבר כג לה). (פג) שחלקך עמהם וסופך ליאבד עמהם מן העולם: וילך בלעם עם שרי בלק (ס). (פד) [מלמד שכשם שהם שמחים לקלל, כך הוא שמח: וישמע בלק כי בא בלעם (ס ס ו)], מלמד ששלח שלוחים אל בלק לבשרו: ויצא לקראתו אל עיר כואב (ס). אל (פה) מטרופולין שלחן, מה ראה לקדמו לגבולין, א"ל הגבולין הללו שנקבעו מימי נח שלא תיכנס אומה בגבול חבירתה, (פו) אלו באין לקלקל, והיה מראה לו היאך פרצו ועברו גבול סיוחן, כאילו קובל עליהן: ויאמר בלק אל בלעם הלא שלח שליחתי אליך וגו' (ס ס ו). (פז) נתנבא שסופו לילך בקלון, ואף בלעם השיבו בענינו, ויאמר בלעם אל בלק הנה באתי אליך עתה היכול אוכל דבר מאומה (ס ס לה). שאין בידי רשות לומר מה שאני רוצה:

[מז] וילך בלעם אל בלק ויבואו קרית חוצות (ס ס נט). (פח) שעשה שווקים של מקה וממכר, ועשה אמלם, כדי להראות לו (פט) אוכלוסין, לומר מה אלו באים להרוג בנים ותינוקות שלא הטאו להם: ויזבח בלק בקר וצאן (ס ס ס). (צ) הצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה, באברהם כתיב ואקחה פת דחם (בראשית יח ה), ואחר כך מהרי שלש סאים וגו' (ס ס ו), ואל הבקר רץ אברהם וגו' (ס ס ו), (צא) והרשעים אומרים הרבה ועושין מעט, בלק אמר כי כבוד אכבדך מאד וגו' (במדבר כג יז), כשבא לא שייגר (צב) אלא בקר וצאן, התחיל בלעם חורק שיניו עליו, שהיתה דעתו רחבה, אמר כך שלח לי זה, למחר (צג) אני נותן מאירה בנכסיו, [שנאמר] ויאמר בלעם [אל בלק] בנה לי בזה וגו' (ס ס ו): (צד) ויהי בבקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל (ס ס ז). בלק היה בעל קסמים ונחשים יתר מבלעם, שהיה בלעם נמשך אחריו כסומא, למה היו שניהם דומין, דאחד שהיה בידו סכין, ואינו מכיר את (צה) הפרקים, וחבירו מכיר את הפרקים ואין בידו סכין, בלק ראה את המקומות שישיראל נופלין בהם ויעלהו במות בעל, זה בעל פעור, שראה שישיראל נופלין שם:

[מז] ויאמר בלעם [אל בלק] בנה לי בזה וגו' (ס ס ז). (צו) למה שבע מזבחות, (צז) כנגד שבעה צדיקים שבנו שבע מזבחות, מאדם עד משה ונתקבלו, אדם הבל

הערות ותקונים

למוד הוא לומר דבר כו' מונבא בראש"י עה"ת: (פג) שחלקך עמהם, מונבא גם בראש"י עה"ת: (פד) מלמד שכשם שהם שמחים, זה חסר גם בראש"י רומי וכ"י רח"ט, וגמלא בנדפס וככ"י ה' של אקספארד וככ"י ספרדי ובמדרש צמ"ל וכן בילקום סס, והיה לנכון גם לפני רש"י וז"ל שכתב וישמע בלק, שלח שלוחים לבשרו: (פה) מטרופולין, ידוע metropolis metropolis פ"י אל ש של עיריות, ובעל הנבואה הביא המלמד הזה בשם הילמלט פ' בלק, ורש"י עה"ת ה"ב אל מטרופולין שלו עיר החשובה שלו: (פו) אלו באל לקלקל, וכ"ה בראש"י רומי ובילקום, ובנדפס דפוס קאנשאנטינא אמר לו באין לקלל, ובדפוס וויניציא הוסיף "הללו באין לעקר אותם" אמר לו בא לקלל, וזה שהוסיף ליתא בראש"י חמשי של אקספארד וככ"י ספרדי, וגם סס בנ"י אלו באין לקלל, ואין כסך מן גלת אלו הציג המדפיס א"ל: (פז) נתנבא שסופו לילך בקלון, מונבא בראש"י עה"ת: (פח) שעשה שווקים על מקה וממכר ועשה אמלם, כ"ה גם בראש"י רומי וכ"י רח"ט ובנדפס, ובילקום אפילו, ולפי בילקום ה"ה המ"כ בן במדרש צמ"ל ולדעתו היה כתוב שעשה אמלם, והוסיף המסדר בעצמו לו המעתיק הראשון, שווקים של מקה וממכר, כי בן הוראת מלת אמלם, וגם הערוך כתב פ' אפליסין שווקין, והמלה הזאת היא בחסרון הק"ף והוא כמו קפלים או קפליין, והיא המלה היוונית αταλυσισ ופ' שווקים (מחרט), עיין בערך מלין דר"ס ובערוך השלם בערכו. ולזה המלמד מהתנחומא כוון רש"י בפרשורו עה"ת, קרית חוצות, עיר מלאה שווקים אנשים נשים וסך בחוריות לומר ראש ורחם שלא יעקרו אלו: (פט) אוכלוסין, פ"י ביווי αλογος המון עס: (צ) הצדיקים אומרים מעט, צ"מ פ"ז, נדרים כ"א, אבות דר"ס פ"ז, ובתנחומא וירא: (צא) והרשעים אומרים הרבה ועושין מעט, בנדפס אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושין: (צב) אלא בקר וצאן, בנדפס לא שגר אלא בקר ולאן אחד, ובמדרש צמ"ל הציג בקר ולאן אחד, ונדחקו במפרשים, אלא מלת אחד הוא בעשות ובדפוס קאנשאנטינא ודפוס וויניציא כתוב אחד, ואולי היה כתוב אחד כך התחיל בלעם ומוסב למשה, ומלת כך נשמע: (צג) אני נותן מאירה בנכסיו, והכ"ה לראיה ג"ה לי' מזבחות, וזה קללה בנכסיו היא להעלות זבחים על ז' מזבחות, או סוס הכתוב הוא מיותר ובילקום השמיטו: (צד) ויהי בבקר, מונבא בילקום בשם התנחומא: (צה) הפרקים, פרקי איברים של הבהמה: (צז) למה שבע מזבחות, מונבא בילקום בלק סס וגם בילקום מושלי רמו חתק"ו בשם התנחומא: (צז) כנגד ו' צדיקים שבנו שבעה מזבחות, ובנדפס כנגד ז' מזבחות שבנו שבעה צדיקים. וכתב מהר"ז בנ"ל פ"ז אות פ' איתא שנה הקריב על המזבח שבעה אדם הראשון, ובפרקי

נח ואברהם ויצחק ויעקב ומשה, ואמר למה קבלת את אלו, לא בשביל עבודה שעבדו לפניך קבלתם, לא נאה לך שתהא נעבד משבעים אומות, ולא מאומה אחת, השיבו רוח הקודש טוב פת חריבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב (משלי י"א), (צח) טובה מנחה בלולה בשמן וחריבה, מבית מלא זבחי ריב, שאתה רוצה להכניס מריבה ביני וביני בני ישראל: ויעש בלק כאשר (אמר) [דבר] בלעם וגו', ויאמר בלעם התיצב על וגו' וילך שפי' (במדבר כ"ג), 'שפוי היה לקל', (צט) שעד אותה שעה היה שפוי, ומאותה שעה נמרד: (ק) ויקר אלהים אל בלעם (ש"ס ד). א"ל הקב"ה רשע מה אתה עושה: ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערכתי (ש"ס). משל לשולחני שמשקר במשקלות, בא בעל השוק הרגיש בו, א"ל מה אתה מעור ומשקר במשקלות, א"ל כבר שלחתי דורון לבית אדוני, אף כך בלעם קראו רוח הקודש, א"ל רשע מה אתה עושה, א"ל את שבעת המזבחות (הזה) ערכתי, א"ל טוב ארוחת ירק [ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו] (משלי טו"י), סעודה שאכלו ישראל במצרים על מצות וסרורים, כפרים שאתה מקריב על ידי [שנאה], (שנאמר) וישם ה' דבר בפי בלעם (במדבר ט"ז). (קא) שיעיקם פיו (קב) ופקמו, כאדם שקובע מסמר בלוח, (קג) ר' אליעזר אומר מלאך היה מדבר, ור' יהושע אומר היה מחכה: ויאמר שוב אל בלק וכה תדבר, וישב אליו והנה נצב על עולתו וגו' (ש"ס טו). שהיו עומדין ומצפין מתי יבא:

[יז] וישא משלו ויאמר (קד) מן ארם ינחני בלק מלך מואב מתררי קדם (ש"ס טז). (קה) מן הרמים הייתי, והורידני בלק לבאר שחת: ינחני. כמה דאת אמר (קו) [נחה] [נחה] על חמון מצרים והורידהו (יחזקאל ל"ח): ד"א מן ארם. (קז) עם רם של מעדן הייתי, והורידני בלק מן כבודי. משל למי שמהלך עם המלך, ראה ליסמין, הניח את

הערות ותקונים

דרכי אליעזר פכ"ג איחא שנה בנה את המזבח שהקריב עליו אדם והכל וקין, ובפנ"א איחא שאברהם הקריב את יצחק נ"כ על אותו מזבח, ועיין תד"א פכ"א ופכ"ח, ורש"י עה"ת כתב שבעת המזבחות ערכתי אין כתיב כאן, אלא שבעת המזבחות, אמר לפניו אבותיכם של אלו צנו לפניך שבעת המזבחות ואני ערכתי כנגד כולם, אברהם בנה ד' וכו' יצחק בנה אחד ויעקב בנה שתיים אחד בשכם ואחד בבית אל, ובלי ספק שמלאך בן באיה מדרש עכ"ל. ואני מלהתי המאמר בתנחומא כ"י פ' נו אות א'. ומה שז"ל הרב בעל זכור לאברהם התנחומא ריש פ' נו, וכוונתו להתנחומא הנדפס פ' נו, אולם בנדפס הוא הוספה הוא המדפס ממאנוסובה: (צח) טובה מנחה בלולה בשמן וחריבה, דורש פת חריבה על המנחות שכתוב וכל מנחה בלולה בשמן וחריבה (ויקרא י"ז) ע"כ בפרש"י: (צט) שעד אותה שעה היה שפוי, כמו שפרש"י לשון שפוי ושקט שאין עמו אלא שתיקה: (ק) ויקר אלהים אל בלעם, מובא בילקוט בלק שם בשם התנחומא, ומן א"ל טוב ארוחת ירק מובא בילקוט משלי רמז תקנ"ג בשם התנחומא: (קא) שיעיקם פיו ופקמו כאדם שקובע מסמר בלוח, מובא בילקוט שם בשם התנחומא, ועיין סהדרין ק"ה: (קב) ופקמו, ככ"י רח"ס ועיקמו, וככ"י ספרדי וסחמו, וגם בנדפס הגירסא ופקמו, ומובא שער ערך פקם בשם הילמדת בלק: (קג) ר' אליעזר אומר מלאך היה מדבר ור' יהושע אומר היה מחכה, וכ"ה ככ"י רומי וכ"ה רח"ס, ובנדפס ור' יהושע אומר הקב"ה, ובמדרש כמ"ר רבך המאמר מר' יהושע, ואין ספק אלא כי בנדפס נשתנת המלה והיה כחזק ור' יהושע אומר חבה ואח"כ ה"לז ור' יהושע אומר הקב"ה, תחת מלת חבה מלת הקב"ה, ואין לו כוונה כלל. ופי' מחכה נתן בפיו של בלעם חכה, וכן תראה בגמרא בבלי סהדרין דף ק"ה ע"ב וישם ה' דבר בפיו בלעם, ר' אלעזר אומר מלאך ר' יוחנן אומר [ג"ל ר' יהושע אמר] חכה, ופרש"י מלאך שמסרו הקב"ה למלאך שלא יציתו לקלל. חכה נתן בפיו בלעם שלא יציתו לקלל, והיינו וישם בפיו בלעם, עכ"ל. ודברי תורה עניים במקום אחד ושפיריים במקום אחר, והמאמר הזה מובא ע"ס מאמר המובא בילקוט בלק רמז תשס"ה ד"ה וישם דבר, וחכר ה"יון, ואין ספק שנובע מהילמדת האבד, וז"ל וישם ה' דבר בפיו בלעם, מלאך ישב לו בגורו, ראה לצדך מניחו ראה לקלל בולמו ואין מניחו, ואין דבר האמור כאן (ר"ל וישם דבר) אלא מלאך שנאמר ישלח דברו וירפאם (תהלים קז) ר' יוחנן אומר מסמך של ברזל נתן בגורו, ראה לצדך מניחו ראה לקלל בולמו ואינו מניחו, ואין דבר האמור כאן אלא מחמר של ברזל, שנאמר וכל דבר אשר יבא באש (במדבר לא) ע"כ. וזה כוונה התנחומא ור' יהושע אומר בגמרא ר' יוחנן אומר, ויבליקו ר' יוחנן אמר, חכה (ר"ל חכה נתן בגורו) ופי' חכה שם של כלי לזרז בו דגים משבולת המים (מגילת), והוא מלשון הכתוב תמשוך ליתן חכה (איוב מ כה): (קד) מן ארם ינחני, מובא בילקוט בלק שם וכן בנדפס ובמדרש כמ"ר: (קה) מן הרמים הייתי, בנדפס נוסף „ממחילת האבות הנחני“, וליחא נה במדרש כמ"ר: (קו) נחה על חמון מצרים, וכ"ה ככ"י רח"ס, ותקנתה נחה כמ"ס בקרא, ודורש נחה כמו נחה בחילוף אותיות אבה"ע: (קז) עם רם של מעדן, דורש ארם נוסריקין,

המלך ומטייל עם הליסמין, כשחזר עם המלך, אמר לך עם מי שמיילת עמו, שאי אפשר לך שתלך עמי עוד, כך בלעם נזקק לרוח הקודש, כשנודעו עם בלק נסתלקה ממנו רוח הקודש, וחזר להיות קוסם כבתחלה, שנאמר ואת בלעם [בן בעור] הקוסם (יחזקאל יג כג), לכך צוה רם הייתי והורידני בלק: ד"א מן ארם ינחני, א"ל השוינו גם שנינו להיות כפוי טובה, שאילולי אברהם אבינו לא היה בלק, שנאמר ויהי בשחת אלהים את ערי הכנע, ויוכור אלהים את אברהם וישלח את לוחם (נחשית יט כט), כי אילולי אברהם לא פלט לוח מן סדום, ואתה מן בני בניו של לוח, ואילולי יעקב אביהם לא עמדתי אני בעולם, (קו) שלא ראה לכן בניו אלא בזכות יעקב, שבתחלה כתיב ורחל באה עם הצאן (שם כט ט), ואילו היה לו בניו, היאך בתו רועה, כיון שהלך יעקב לשם נתנו לו בניו, שנאמר וישמע את דברי בני לכן וגו' (שם לא ה), ויאמר וגו' נחשתי ויברכני ה' בגללך (שם ל כו), ואילולי אבותם אני ואתה לא עמדנו בעולם: לכה נא ארה לי (נמדנר כג ו). מי שמאריך, עצמו הוא מאריך, שנאמר ומקללך מאריך (נחשית יג ג), ואומר אורריך ארור ומברכך ברוך (שם כו כט): לכה ארה לי יעקב. אילו אוסר אחרת אמרת לי לקלל, כגון [בני] אברהם ויצחק הייתי יכול, אלא יעקב, מלך שבזרר לעצמו מנה ועמד אחר ואמר ננאי עליה, כלום יש לו חיים, ואלו נדלתו וחבלתו וסגולתו, שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נדלתו (דברים לג ט), והייתם לי סגולה מכל העמים וגו' (שמות יט ט): ולכה זועמה ישראל (נמדנר כג ו). מלך שנפל עשרה ונתנה בראשו, ואב"ד אדם עליה שאינה כלום, יש לו חיים, ואלו כתיב בהם ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג):

[יח] (קח) מה אקוב לא קבה אל (נמדנר סג ה). בשעה שהיו ראויים להתקלל לא נתקללו, בשעה שנכנס יעקב לקבל את הברכות, דכתיב ואת עורות נדידי העוים וגו' (נחשית כו טז), אמר לו אביו מי אתה (שם סג יח), א"ל אנכי עשו בכורך (שם סג יט), המוציא בפיו שקר אינו ראוי להתקלל, ולא עוד אלא שנתברך, שנאמר גם ברוך יהיה (שם סג ג), והואך אני מקלל לא קבה אל: ד"א [מה אקוב לא קבה אל]. בנוהג שבעולם (קט) לגיון שמרד במלך חייב מיתה, ואלו כפרו ומרדו בו ואמרו לעגל אלה אלהיך ישראל (שמות לג ד), לכך לא היו ראויין לבלותן אפילו באותה שעה, לא זו מחיבתן אלא לזה עליהם ענני כבוד, ולא מנע מהם המן והכאר, וכן הוא אומר אף כי עשו להם עגל מסכה וגו', ואתה ברחמיך הרבים (קי) לא (עשיתם כלל) (עובתם במדבר וגו') ומנך לא מנעת מפיהם (נחשית ט יח ט), והואך אני יכול לקללם, וזה"ל מה אקוב לא קבה אל: ד"א מה אקוב לא קבה אל. (קיא) בשעה שהיה מצווה אותם על הברכות ועל הקוללות בברכות היה מוכיח, שנאמר אלה יעמדו לברך את העם וגו' (דברים יז יג), (קיב) ובקוללות לא היה תובען, שנאמר ואלה יעמדו על הקללה בחר עיבל (שם סג יג), ועוד כשהן חושאין ואומדין להביא עליהן קללה, אינו כתיב שהוא מביאן, אלא בברכות הוא מברכך, שכן הוא אומר והיה אם שמעו תשמע (שם כה ה), ונתנך ה' אלהיך עליון (שם כג ז), יצו ה' אתך את הברכה (שם סג ה), ובקוללות והיה אם לא תשמע [וגו'] ובאו עליך (שם כג טו), מעצמן, הוי מה אקוב לא קבה אל:

[יט] (קיג) כי מראש צורים אראנו (נמדנר כג ט). להודיעך שנאתו של אותו רשע, שמתוך ברכתיו אתה יודע מהשבותיו, למה הוא דומה לאדם שבא לקין

הערות ותקונים

עס רס: (קו) שלא ראה לכן בניו כו', צ"ר ספ"י ופ"ג: (קח) מה אקוב לא קבה אל, מוצא בילקוט שם רמז תשס"ו בשם התנחומא: (קט) לגיון, ידוע Legio: (קי) לא עשיתם כלל, וכן מוצא בכ"י רוני וזילקוט שם, וכ"ה גם בכ"ר רח"ט, ובקרא כתיב לא עזבתם נמדנר, וכן מוצא לגיון בנדפס: (קיא) בשעה שהיה מלואם אותם על הברכות, לזה כוון רש"י בפירושו עה"ל, ע"ש: (קיב) ובקוללות לא היה מונען, וכ"ה בכ"י חמי וכ"ר רח"ט, וכן בילקוט, ונרשם בלדו פ"י מוכיח ע"כ. וכן בנדפס כ"י לא היה מוכיח, ובמדנר כ"י ובקוללות לא היה מונען כ"י, ונראה כי כן היא גם ג"י המ"כ שכתב ה"ג בקוללות לא היה מונען, פ"י לא היה מרשים אותם להוכיחם בשם: (קיג) כי מראש צורים, מוצא בילקוט שם, והליון ילמדנו בשם ממקומו, ויש להניח שם נחמקם שלא היו על ד"ל כי מראש צורים, ובמאמר הוא ממחמאם שלפניו, וכן מוצא בנדפס ובמדנר כ"י. ושם במדנר כ"י יש להחזיק חיצה, כתיב". ולזה המאמר כוון רש"י בפירושו עה"ל.

את האילן, מי שאינו בקי קוצץ את הענפים כל ענף וענף ומתייגע, והפקח מגלה את השרשים וקוצץ, כך אמר אותו רשע מה אני מקלל לכל שבט ושבט, הרי אני הולך לשורשיהם, בא ליגע ומצאן קשים, לכך נאמר כי מראש צורים: (קיד) [ר"א] כי מראש צורים. אלו האבות, ומנבעות אשורנו, אלו האמהות: הן עם לבדד ישכון (נמדרג כג ט). (קטו) כשהוא משמחן אין אומה שמחה עמה, אלא הכל לוקין, [שנאמר] ה' בדר ינחנו [ואין עמו אל נכר] (דברים לג יג), וכשהאומות שמחין בעולם הזה, הם אוכלים עם כל מלכות ומלכות, ואינן עולה להם מן החשוב, שנאמר ובגוים לא יתחשב (נמדרג כג ט): [כ] (קטו) מי מנה עפר יעקב (שם ט י). (קיו) מי יוכל למנות מצות שהן עושין כעפר, לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כג י), לא תזרע כרמך (שם ט ט), ואסף איש טהור את אפר הפרה (נמדרג יט ט), שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט כג), (קיא) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן (נמדרג יז י): ומספר את רובע ישראל (שם כג י), (קיש) הרביעיות שלהן, מי יוכל למנות אוכלוסין שיצאו מתוכן מאותן שהן חוטפות ומחבבות את המצות, (קכ) שנאמר ותאמר לה המעט קחתך את אישי (נחשית ל טו), הנה אמתי בלהה בא אליה (שם ט ג), ותרא לאה כי עמדה מלדת (שם ט ט), ותקח שרי אשת אברהם את הגר המצרית שפחתה וגו' (שם טו ג): (קכא) תמות נפשי מות ישרים (נמדרג ט). משל למבח שבא לשחוק פרתו של מלך, ותהיה המלך צופה, כיון שהרגיש כך, התחיל משליך את הסכין, (קכב) ומשפשף בה, וממלא את האבנים לפניה, התחיל לומר (קכג) תצא נפשי שבאתי [לשומטה], (קכד) והרי זיניתה, כך אמר בלעם תצא נפשי שבאתי לקלל ואני אברך, (קכה) הרי תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו: [כא] ויקחהו שדה צופים [אל ראש הפסגה] (שם ט יד). (קכו) ראה שישאל נפרצין שם, ששם מת משה, שנאמר על ראש הפסגה (דברים ג כו), יש פירצה גדולה מור, ראה בנחשים והיה סבור שבידו הם נופלין שם: (קכז) ויבן שבעה מזבחות

הערות ותקונים

ע"ס: (קיד) ד"א כי מראש צורים אלו האבות, עיין פסיקתא זכור (דף ק"א ע"ג) ובהערה י"ד: (קטו) כשהוא משמחן, לזה כוון רש"י ד"א כשכן שמחין אין אומה שמחה עמהם: (קטו) מי מנה, מובא בילקוט בשם התנחומא: (קיו) מי יוכל למנות, לזה כוון רש"י בפירושו עה"ת ע"ס: (קיא) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן, נגדפס ונמדרש במ"ד סייס אחר זה, וכן כולם ור"ל כיוצא בזה: (קיש) הרביעיות שלהם, עיין גדה ל"א, ורש"י עה"ת כחז רביעיותין ורע היוצא מן התשמיש שלהן: (קכ) שנאמר וימלא לה המעט קחתך, ככלן ובמלאמר שלפניו אין סדר במקראות ועירוב הפסוקים ים: (קכא) תמות נפשי, מובא בילקוט בלן רמו תשס"ח בשם התנחומא: (קכב) ומשפשף בה, כדי להחליקה (אויסגלטסטן), עיין ערוך ערך שפה: (קכג) תלא נפשי שנאתי לשוחס, לשון שנועה הוא, ר"ל אני חייב מיתה אם בלתי לשוחס, ומן שנאתי א' עד שנאתי ב' השמים המעתיק, וממלא לכוון ככ"י רומי וכ"י רח"ם ונגדפס ובמדרש במ"ד ובילקוט: (קכד) והרי זיניתה, כ"ה ככ"י רומי וככ"י רח"ם, ונגדפס ובמדרש במ"ד הגי' והרי זנחתה, וכן ככ"י ה' של ארכפארד וככ"י ספרדי, וז"ל זנחה, ר"ל נחתה לפניו מזונות, והמ"כ כחז זנחתה, בתנחומא גרסינן דכיתה, סי' חוזר אני להחיותה ולהאכילה ע"כ. ולפנינו בתנחומא ליחא כמו שהביא, (והמ"כ הביא חמיד בשם התנחומא כמו שמוא בילקוט), ולפנינו בילקוט וזיניתה, ובאמת יש להקין בילקוט זניניה: (קכה) הרי תמות נפשי מות ישרים. הוא כמו תלא נפשי במלך תמות נפשי אם הייתי מקללם: (קכו) ראה שישאל נפרצין שם, לזה כוון רש"י שכתב ראש הפסגה בלעם אל היה קוסם ככלן, ראה בלן שעחידס פרה' להספין בישאל משה, ששם מת משה כסבור ששם החול עליהם הקללה וזו היא הפירה שפלי רואה: (קכז) ויבן שבעה מזבחות ויאמר אל בלן החיצ"כ, כנגדפס וכן העתיק מהתנחומא בעל מדרש במ"ד ממלא סה הוספה: ויקר אלהים אל בלעם ויש דבר בפיו כאלס שנותן כלבוס צפי בדמה, ופוקמה להיקן שיראה, כך הקב"ה פוקס את פיו, כיון שאמר לו שזב בלן לזרכס, אמר מה לי ליקן אללו לפוח נפשו, בקס ליקן לעמלו ולא לנלן נקן הקב"ה כלבוס בפיו שזב אל בלן וכה הדבר. וכן ממלא ככ"י ה' של ארכפארד וככ"י ספרדי. וככ"י ראשון נעשות בללים, וככ"י ב' בללים, וכן בדפוס וויניציא וגם בדפוס מאנוטובה, בללים"ו ורשם המדפים ממאנוטובה, רסן". ובמדרש במ"ד בללים, והמ"כ כחז בללים לפי הענין רסן, אולם בכל המקומות בטעות, וז"ל בללים, וכל ההוספה היא מן הילמדנו, ומובא בערוך ערך בללים וז"ל, בילמדנו ויש ה' דבר צפי בלעם נהן לו המקום בללים וכלנו [ז"ל ופקטו] עיין ערוך ערך פקס, והוראת המלה ביוני $\chi\alpha\lambda\alpha\sigma\tau\alpha$ רסן, ומזה בירושלמי בללים פ"ה ה"ד רמזוה ללל בללים, ובאלדר"ז פכ"ד אלס שיש צו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לבוס שיש לו כלים נאים, והלס שאלן צו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לבוס שאלן לו רמז בללים, כיון שאלס רואה לזכורו וזרקו בכת אחת, המלאמר משונש וז"ל בללים, והנעתיק או המדפים הליו כלים נאים, ונרשם שם בללים"ו כ"א

[וגו] ויאמר אל בלק התיצב כה וגו', (קבח) (וישב) [ויבא] אליו והני נצב על עולתו ושרי מואב אתו (נמדנר כג יו י). בראשונה כתיב הוא וכל שרי מואב (סס טו), כשראו שלא הועילו כלום, הניחוהו ונשתיירו עמו מקצת שרי מואב: ויאמר לו בלק מה דבר ה' (סס טו). שראה שאינו ברשות עצמו לומר מה הוא רוצה ישב לו והיה משחק בו, כיון שראה שהיה משחק אחר לו בלעם עמוד משם, אין אתה רשאי לישב, ודברי המקום נאמרים, קום בלק ושמע האוינה עדי בנו צפור (סס טז יח), (קכט) שניהם היו מנה בן פרס, (קל) שהיו עושיין עצמן גדולים מאבותיהם, נאב בלעם בנו בעור (סס כד ג): (קלא) לא איש אל ויכזב (סס כג יט). אינו כבשר ודם, (בשר ודם) קונה אוהבים, מצא אחרים יפים מהם, כופר בראשונים, והוא אינו כן, אי אפשר לו לכזב בשבועת אבות הראשונים: ההוא אמר ולא יעשה (סס). כשהוא אומר להביא עליהם רעות, שאם עשו תשובה מבטלן, אתה מוצא כתיב זוכה לאלהים יחרם (שמות כג יט), ועשו את העגל, לא היו ראויין לכזיה, (קלב) והייתי סבור לקלל ולהכחידן, (קלג) ומעט עשו תשובה וביטל וינחם ה' על הרעה (סס לג יד):

[כב] לא הביט און ביעקב (נמדנר כג כא). אמר בלעם אינו מסתכל בעבירות שבירים (קלד) ולא בגיאות שלהם: ה' אלהיו עמו (סס). אמרת לי לכה נא ארה לי, פרסם שאין לו שומר הננב יכול להזיקו, או אם ישן לו השומר, נכנס חגנב, ואלו הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכד ד), והיאך אני יכול להזיקו, ה' אלהיו עמו, אל בלק הואיל ואין אתה יכול ליגע בהן בפני (קלה) משה משמשן, ראה זה אחריו מה יהיה, אל אף הוא קשה כמותו, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, תוקע ומריע. ומפיל חומה: אל מוציאים ממצרים (נמדנר סס כג). אמרת לי הנה עם יצא ממצרים (סס כג ה), אינו כן אלא הוא בעצמו הוציאן: (קלו) כתועפות ראם לו (סס). כך הוא מדתו, חסאו קימעת הורידן כעוף, שנאמר אפרים כעוף יתעופף כבודם (כז ט יא), וזו מעלן ומורומם למעלה כעוף, שנאמר מי אלה כעב תעופיה (ישעיה ס ה):

[כג] (קלו) כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (נמדנר סס כג). הרי אתה מנחש ובקסם באיזה מקום תשלוט בהן, והן אינן כן, כשהן צריכין להלחם בשונאים, עומד בהן גדול ולובש אורים ותומים, ונשאלין בהקב"ה, וכל הגוים מקסמים ומנחשים,

הערות ותקונים

כלינס". גס סוף המאמר דומה לסוס שאין לו רסן לבלוס, הוא נסעות, וסיה כתוב לסוס שאין לו כלינס, וסאיג אחד "רסן לבלוס" וסוצא לנטן בערוך סס, רק נמקוס זוקרו ז"ל זורקי: (קבח) וישב אליו, כ"ה ככ"י רומי וננדסם ובמדרש נמ"ר, ובקרא כתיב ויבא אליו, והמאמר גראשונה כתיב כו' מוצא גס נדס" על התורה: (קכט) שניהם היו מנה בן פרס, וכן נממרא תענית דף כ"א ע"ב מוסב יבא מנה בן פרס, ופי' החוספ' כלומר מוסב שובא גדול בן הדיוס, דפרס לא הוה אלא חיי מנה: (קל) שהיו עושים גדולים מאבותיהם, וכן מוצא נדס" עה"ת, וכוון להמאמר הזה: (קלא) לא איש אל וגו', מוצא בילקוס סס רמו השס"ח נסס התנחומא. ומוצא גס ננדסם ובמדרש נמ"ר: (קלב) והייתי סבור, וכ"ה ככ"י רומי וכ"י רח"ס וננדסם ובמדרש נמ"ר, ונדלא להניח וסיה סבור, ובילקוס השמים המלה "והייתי" כי נלסס לא היה עדיין בעולם נעת העגל, עיין סקדרין (ק"ו ע"ב) נלסס נמותו בן ג"ג סנה היה, והכוונה וסיה סבור לקללן ר"ל הקב"ה, ועיין נחדוסי הרד"ל: (קלג) ומעט עשו תשובה וביטל וינחם ה', ננדסם ונעתת גס נמדרש נמ"ר נמלא הוספה אחר זה "וכן נמקושעת סרהם שאמר על יכניה כי לא יללה מורשו וגו' (ירמיה כד ל), ואמר לכן נטו והספתי כסא ממלכות והסממתי הווק ממלכות הגוים (שנאמר) [וגו] ביום ההוא נאס ה' נללות אהקד זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאס ה' ושמתיו כחותם (הגי כג), ונכל מה שאמר להניח חו איי נאס ה' כי אס יסיה (יכניה) בן יסויקס מלך יכודה חותם על יד ימיני כי משס אהקדן (ירמיה כד כד), וכן נאנשי ענותו כתיב ושארית לא תסיה להס כי אביא רעה אל אנשי ענותו (ס"א יח כג), כיון שעשו תשובה חיי מה נדתיב אנשי ענותו מהס עשרים ושמונה (נחמיה זכו)". והוספה הו ליחה גס ככ"י רומי ורח"ס ובילקוס, וממלחת גס נכ"י ה' סל אקספארד וככ"י הספדרי: (קלד) ולא בגיאות שלהם, וכ"ה ככ"י רומי וכ"י רח"ס, ובמדרש נמ"ר אלא בגיאות שלהם, וננדסם הגי' אלא בזכות שלהם: (קלה) מפני משה משמשן, ראה זה אחריו מה יסיה, כ"ה בילקוס וגס נדפוס קאנטאנטינא, ובמדרש נמ"ר וגס נדפוס וויניציא, רק נמקוס משמשן הגי' סס משמין, המדפוס ממאקסובזה הניג ג"כ מפני משה משמשן, והמלות ראה זה אחריו מה יסיה השמים והניג "ראה יכושע שעומד אחריו ומעשיו": (קלו) כתועפות ראם לו כך היה מדתו, מוצא בילקוס ישעיה רמו סס"ב נסס התנחומא: (קלז) כי לא נחש, מוצא בילקוס רמו השס"ט ובילקוס יסעיה רמו

ואלו מבדיו אותן בתשובה ומבטלין קסמיהן, דכתיב מפר אותות בדים וקוסמים יחולל (ישעיה מד כה): בעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל (במדבר כג ג). ראתה עינו (ק"ה) שישראל יושבין לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו, (קלט) ושומעים כל פרישה ופרישה למה נכתבה, וכן הוא אומר כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה וגו' (ישעיה כג יח), ואומר ולא יכנף עוד מוריד והווי עניןך ראות את מורידך (ש ל ג), ומלאכי השרת שואלין אותם מה חורה לכם הקב"ה, לפי שאינן יכולין להכנס למחיצתו, שנאמר בעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל: הן עם כלביא יקום (במדבר סג כד). אין לך אומה בעולם כיוצא בהם, הרי הם ישנים מן התורה ומן המצות, (קמ) עמדו משנתן עומדין כאריות, חוטפין קרית שמע, ממליכין להקב"ה, ונעשין כאריות, מפליגין לדרך ארץ, למשא ומתן, אם נתקל אחד מהן, או אם מחבלין באין ליגע באחד מהם ממליך להקב"ה: לא ישכב עד יאכל מרף (ס). כשהוא אומר ה' אחד, נחבלים המחבלים מפניו, ומלחשין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והוא נסמך בקרית שמע משומרי היום לשומרי הלילה, ומשכך לשון הוא ספקיד רוחו ביד הקב"ה, שנאמר בידך אפקיד רוחי (תהלים נא י), ובשננער ממליך להקב"ה, שומרי הלילה מוסרין אותו לשומרי היום, שנאמר נפשי לה' משומרים לבקר (ש קל י), לכך בלעם אומר אין אומה כזו: ודם חללים ישתה (במדבר ס). (קמא) נתנבא שאין משה שוכב עד שיתן נקמה בו ובחמשת מלכי מדין, לא ישכב עד יאכל מרף, זה בלעם. ודם חללים ישתה, אלו חמשת מלכי מדין, וכלי (הקדש) (ש נא י), זה הציץ, שנאמר בו קדש לה', וחצוצרות התרועה בידו (ס), אמר משה להם לישראל, בלעם הרשע עשה לכם כשפים, וספריה לחמשת מלכים, ופורח ומפריח, הראו לו את הציץ, ששמו של הקב"ה גלוף בו, והן נופלין לפניכם, תרע שכן כתיב ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו', ואת בלעם בן בעור (ש נא ח), מה ביקש אותו רשע עם מלכי מדין, לא כך כתיב וילך וישב (לו) למקומו (ש נד כה), אלא בששמע שנפלו בעצתו ארבעה ועשרים אלף, חזר ליטול שכרו, לכך כתיב בלעם בן בעור עם חמשת מלכי מדין:

[בד] וישא משלו ויאמר (ש נג ג). (קמב) ילמדנו רבינו מי שאכל ולא נפל ידיו, מה יהא חיוב, כך (קמג) שנו רבותינו, נטילת ידים לפני המזון רשות, לאחר המזון חובה. (קמד) מעשה היה בשעת השמד בתננו ישראל שהיה סבשל בשר מהור, ובשר חזיר, ומכר שלא ורינישו בו שהוא יהודי, וכך היה מנהגו, כל מי שנכנס להנות שלו ואינו נוגע ידיו, היה יודע שהוא עובד כוכבים, ונתן לפניו בשר חזיר, וכל מי שהיה נוגע ידיו ומבדך, יודע שהוא יהודי, ומאכילו בשר מהור, פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם, ולא נפל את ידיו, היה סבור שהוא עובד כוכבים, נתן לפניו בשר חזיר, אכל ולא בירך, בא לעשות עמו חשבון על הפת ועל הבשר, ובשר חזיר נמכר ביוקר, א"ל יש לי עליך כך וכך מן בשר שאכלת, שהחתיכה שוה עשרה מנה, א"ל אתמול נתת אותה לי בשמונה, והיום אתה רוצה עשרה, א"ל זו של חזיר היא שאכלת, כיון שא"ל כך עמדו לו שעירותיו, ונבהל ונפחד, א"ל בצניעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר, א"ל תיפה רוחך כשראית שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה, היית סבור שאתה עובד כוכבים, מיכאן אמרו חכמים מים הראשונים האכילו בשר חזיר, מים אחרונים הרגו

ה ע ר ו ת ו ת ק ו נ י מ

רמז שכ"ב בשם התנחומא, ומוצא בנדרים ובמדרש צמ"ר: (קלח) שישראל יושבין לפני הקב"ה, יושלמי שבת פ"ג, והדרים רבה פ"א, ועיין דריים ל"ג: (קלט) ושומעים, בנדרים ובמדרש צמ"ר ושולמי ממו; ובכ"ר רומי מגלה להן כל פרשה ופרשה למה נכתבה, ונילקוט ומנדרים כל פרשה ופרשה, ועיין בנש"ע עה"ת וכוון לתאמר התנחומא שלמינו: (קמ) עמדו משנתם, לזה כוון רש"י בפי' עה"ת, ע"ס: (קמא) תחבא שאין משה, מוצא בנש"ע עה"ת: (קמב) ילמדנו רבינו, זה לא העתיק צעל הילקוט. ומוצא בנדרים אות פ"ו גם במדרש צמ"ר אות כ"א, ובמקום ילמדנו רבינו ה"ג "הלכה": (קמג) שנו רבותינו, איך זה לשון המעשה, ובודאי היא צריחה, ונמלא בנדרה צבלי (חולין ק"ה ע"א) אמר ר' אידי בר אבין אמר ר' יחזק בר אשיין מים ראשונים מלוא ואחרונים חובה: (קמד) מעשה היה בשעת השמד, בנדרים דפוס מאתנוה השמים המלות, בשעת השמד, ובמדרש צמ"ר ה"ג המדפוסים, בשעת הנזירה. ובגמרא חולין דף ק"ו אתי רב אחי רב דימי אמר מים הראשונים האכילו בשר חזיר מים אחרונים הולאו את האשה מבעלה, ורמזו בזה אל המעשה המוצא בתנחומא, וגם רש"י שם הביא ספור המעשה כמו שהוא בתנחומא, וגם במה שאמרו מים אחרונים הולאו את האשה

את הנפש: מעשה באדם אחד שאכל קימנית ולא נמל ידיו, ירד לשוק וידיו ממונפות מן הקימנית, ראה אותו חבירו, הלך ואמר לאשתו, אמר לך בעליך סימן שאכל עכשיו קימנית, שגרי לו אותו סבעת, לאחר שעה בא בעלה, אמר לה היכן הסבעת, אמרה לו פלוגי בא בסמינין שלך ונתתיה לו, נתמלא חימה עמד והרגה, לפיכך מי שאינו נוטל את ידיו אחד המזון כאילו הורג את הנפש, לפיכך הזהיר הקב"ה את ישראל שלא לפשוט אפילו במצות קלות, שנאמר כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא וזיככם (דברים לב מו), אפילו דבר מצוה שאתה רואה אותה שהיא ריקה וקלה, בה חיים, ואריכות ימים, (קמה) אמר הקב"ה לישראל אם שמרתם את מצותי, אני אפיל שונאיכם לפניכם, שנאמר לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע וגו' (תהלים פא יד עו). כשראה בלעם היאך ישראל משמרים את המצות הקלות. אמר מי יוכל לקלל את אלו שהם משמרים מצות, ושמו נלוף עליהם, שנאמר ה' אלהיו עמו (במדבר כג כא), (קמו) המקלל מקלל לעצמו, (קמו) ששמו משותף עמהם, התחיל הופך למשלים: וישא משלו. (קמה) וזש"ה מברך רעהו בקול (רם) [גדול] בבקר השכים קללה תחשב לו (משלי כו יו), כשבא בלעם לקלל את ישראל, פקם הקב"ה את לשונו והתחיל לבקר, שנאמר ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה (דברים כו יו), נתן הקב"ה כח בקולו, והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו האומות שהוא מברך, ועליו נאמר מברך רעהו בקול (רם) [גדול] וגו', שאמר לכה איעצך, והרג ארבעה ועשרים אלף, יש קללה כזו:

[כה] וישב ישראל בשמים (במדבר כה א). (קמט) ילמדנו רבינו בזכות כמה דברים נגאלו ישראל ממצרים, כך (קנ) שנו רבותינו בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו שמם, ולא שינו לשונם, ולא גילו מסתורין שלהם, ולא נפרצו בעריות. שלא שינו שמם, שראובן ושבעון ירדו וראובן ושמעון עלו. ולא שינו לשונם, שנאמר כי פי המדבר אליכם (נחמיה מה יב), (קנא) שהיו מספרין בלשון הקודש. שלא גילו מסתורין שלהם שאמר להם משה ושאלה אשה משכנתה (שמות ג כב), והיה הדבר מופקד אצלם י"ב חודש, ולא גילו למצרים, ולא נפרצו בעריות, שנאמר נגוע אחותי כלה גל נעול מעין חתום (ס"א ד"ט), (קנב) גן נעול אלו הזכרים, גל נעול מעין חתום אלו הנקבות, תדע לך שהוא כן, שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב, ויצא בן אשה ישראלית [וגו', ושם אמו שלזמית בת דברי למטה דן] (ויקרא כו י"א), וכל אותן מ' שנה שהיו במדבר לא סרחו בערורה עד שבאו לשמים, לכך נאמר וישב ישראל בשמים וגו'. שמים, שעשו שמות, שנאמר נואף אשה חסר לב (משלי ו א).

[כו] וישב ישראל בשמים ויחל העם וגו' (במדבר כה א). (קנג) יש מעיינות שמוגדלים

הערות ותקונים

האשה מצעלה רמזו על המאמר שהוצא מהנחומא ועיין ברש"י שם שהביא זה מיומא פ"ג ע"ב ע"ט. ומאשר תראה מדברי הנחומא היה המעשה בשעת המזד, והיה מוכר בשך חור של ידניסו צו שהוא יהודי, ועי' ברש"י ו' ד' ס' קע"ח סק"ד, ועיין במהרש"א שנגמם בדחוקים: (קמה) אמר הקב"ה לישראל אם שמרתם וכו' עד התחיל הוסיף למשלים היה חסר בנדפס שנשתמע על ידי טעות המעתיק, כי מאלף כ"ה ה' של אקספארד וגמאל גס במדרש במ"ר העתיק מן ההנחומא אשר כעת בדפוס. המדפוס מואנטיקה הוסיף את הנמסר: (קמב) המקלל מקלל לעצמו, ר"ל להקב"ה, ובמדרש במ"ר המקללס כאילו מקלל פני שכינה: (קמז) ששמו משותף עמהם, שנקרא ישראל, עיין במדרש במ"ר פ"ה: (קמח) זש"ה מברך רעהו בקול רם, מובא בילקוט משלי רמז תתקס"א גס ההנחומא: (קמט) ילמדנו רבינו, מובא גס בנדפס אות פ"א ובמדרש במ"ר אות כ"ב, ובמדרש שם ה"ג, "הלכה" במקום ילמדנו רבינו: (קנ) שנו רבותינו בזכות ד' דברים, עיין בפסיקתא דרב כהנא פסקא דויהי בשלח ובהערה ס"ו ושם העירוני וז"ה בוי"ר פ"ג, ובמדרש חזית פסוק גן נעול, וכן מובא בילקוט בשלח רמז רכ"ו ובילקוט אמור רמז תרכ"ז ובילקוט פינחס רמז תשע"ז ובשמ"ר פ"א ושם קצר המעתיק וכתב אמר ר' הונא בשם בר קפרא בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממלכרים שלא שנו שמותם כמו שכתוב בשיר השירים רנה ובוי"ר פ"ג ע"ב. הסיום הזה הוא דברי המעתיק שלא רצה לכפול הדברים אשר הם כבר כתובים שם. גס נמלא המאמר הזה במדרש במ"ר פ"כ סוף פ' בלק, ובתנחומא כ"ה שלפניו וגדפסו במכילתא ב"ר פ"ה, וכן במדרש שו"ס מומזר קי"ד, ועי' בפדר"א פמ"ח ובתה"ר פ"ה פכ"ז פכ"ז, ובמדרש ב"ר פ"י"ג: (קנא) שהיו מספרין בלשון הקודש, עיין בפסיקתא שם הערה ס"ח: (קנב) גן נעול אלו הזכרים, כ"ה הנריסא גס במכילתא ועיין בפסיקתא שם הערה ס"ד: (קנג) יש מעיינות, מובא בילקוט בלק רמז תשע"א

גבורים, ויש שמגדלים תלשים, ויש נאים, ויש מכוערים, [ויש צנועים], ויש שטופים בזימה, ומעין שטים של זנות היה, והוא היה משקה סדום. אתה מציא שנאמר איה האנשים וגו' (נחל'ס יס ס), (קנר) ולפי שנתקלקל אותו מעין, (קנה) עתיד הקב"ה ליבשו, שנאמר ומעין מבית ה' יצא והשקה [את] נחל השמים (ויאל ד יח), מימות אברהם לא נפרצו בעריות, עד שבאו לשטים ושמו מימיו, וכיון ששתו מימיו, נפרצו בזנות, שנאמר ויחל העם לזנות וגו': (קנו) ויחל העם. כל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא, ויהי העם כמתאוננים רע (בעיני) [באונ] ה' (נמדנר יא ה), וידבר העם באלהים ובמשה (סס נא ס), עד אנה ינאצוני העם הזה וגו' (סס יד יא), (קנו) (וירא) [וישמע] משה את העם בוכה למשפחותיו (סס יא י), ויבכו העם בלילה ההוא (סס יד ה), ויקהל העם על אהרן (שמות נב ה): ויחל העם וגו'. (קנה) זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל, מי שפתח בזנות תחלה השלים לבסוף. (את) אמותיהם התחילו בזנות, ותבא הבכירה ותשכב את אביה וגו', ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו' (נחל'ס יט לג נד), לימדה אותה בזנות, (קנט) ולפיכך חס הקב"ה על הצעירה ולא פירסמה, אלא ותשכב עמו (סס סס נס), ובגדולה כתיב ותשכב את אביה (סס סס נג), אותה שפתחה בזנות תחלה, השלימו בנותיה תחלה לזנות, ויחל העם לזנות אל בנות מואב:

[בן] ותקראן לעם לזבחי אלהיהן (נמדנר סס נ). שחלכו בעצת בלעם, שנאמר הן הנה היו לבני ישראל וגו' (סס נא סז), (קס) עשו להם קלעים, והושיבו בהן זונות, ובידיהן כל כלי חמדה, והיתה זקונה (קסא) מסרסרת לילדה, שהיתה זקונה בפנים מן החנות, בשעה שישראל עוברין למייל בשוק, זקונה אומרת לו בודאי מבקש אתה כלי פשתן שבאו מבית שאן, והיתה מראה לו, זקונה אומרת לו ביותר, וילדה בפחות, מיכאן ואילך ילדה אומרת לו אתה כבן בית שב, (קסב) וצרצור יין עסוני מונה אצלה, שעדיין לא נאמר יין של עובדי כוכבים, וילדה יוצאת מבוססת ומקושמת ומפתה אותו, ואומרת לו למה אנו אוהבים אתכם, ואתם שונאים אותנו, מול לך כלי זה חנם, כולנו בני איש אחד, בני תרח אבי אברהם, ואין אתם רוצים לאכול מזבחתינו ומבישולינו, הרי לך עגלים ותרנגולים ושחמנו כמצותכם ואכלו, מיד משקתו היין, ובער בו השמן, והיה נשמה אחריה: ויש אומרים בלעם צוה אותם שלא להשקות יין, שלא ידונו כשתניי יין אלא כמזידין, כיון שהיה תובעה, היתה אומרת אני שומעת לך, עד שתשחוט

הערות ותקונים

ד"ה וישב ישראל, וזילקוס סוף ויאל רמו תל"ס: (קנר) ולפי שנתקלקל אותו מעין, כ"ה נס ככ" רומי, אכל ככ" רח"ס הג' לסיכך נתקלקל אותו מעין, וכן זילקוס בלק וילקוס ויאל הג' לסיכך נתקלקל בלוחו מעין: (קנה) עתיד הקב"ה ליבשו, עיין מ"ז: (קנו) ויחל העם כל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא, מכאן עד ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן נשמע ע"י שגגת המדפיסים בדפוס ראשון דפוס קאנטאטניא דפוס וויניציא. והמדפיסים ממאנוסובה הוסיף זה אל הנדפס, גם הוסיף עוד מאמר אחד לפני זה אשר חסר לפנינו וככ" רומי וככ" רח"ס וזילקוס, המתחיל ב"ה וראה מה כתיב בזילתאן ממזרים דבר אל בני ישראל וישבו ויחטו לפני פי החירות (שמות יד) מה פי החירות מקום קבוע לזנות היה, ולפי שהגיעו עממן בזילתאן ממזרים נקרא פי החירות, ואלו על שהפסידו עממן לנשים כתיב בזה ויחל העם לזנות". ואין ספק שזה היה בתחלה גם כן כן התחננומה שהיה לפני בעל מסדר מדרש במ"ר, רק הממתיק השמים כל זה בכוונה, כי אין ביאור למאמר הזה כמו שהעיר גם מהר"י, ובעל מדרש במ"ר הביא כל המאמר שהוסיף המאנוסובי גם המאמר הזה החסר לפנינו ככ" שלט, וכמו כן הוצא ככ" ה' של אקספארד וככ" ספרדי: (קנו) וירא משה את העם בוכה למשפחותיו, תקצו ש"ל וישמע משה, ובמדרש במ"ר מובא הכתוב וירא משה את העם כי פרוע הוא (שמות נב כה), וגם ככ" היה כתוב התחלת הכתוב וירא משה את העם כמו שמוצא ככ" רומי, והממתיק סיים בוכה למשפחותיו בשמות, ובמדרש במ"ר אחר שהביא הפסוק האחרון, סיים "וכן כולם" ר"ל כיוצא בזה: (קנר) זרוק מטה, ב"ר סוף פל" וסוף פל"ו, ופי' כשלא תזרוק מטה לאור כשיחזור ויפול לארץ נפל ב"ר העצ שאלל השורש, כמו בעה שהיה במחזור: (קנט) ולפיכך חס הקב"ה, בדפוס בשמות לפניך חסד הכתוב, אולם ככ" ה' של אקספארד כתוב לפניך חס הקב"ה על הנעירה, וגם במדרש במ"ר ולפיכך חסד הכתוב על הנעירה ב"ל חס הקב"ה: (קס) עשו להם קלעים, וכ"ה בטהדרין דף ק"ו ע"א, ובספרי סיקקא ב"ל איתא מקולים, וירושלמי סאדהדרין ס"ה ה"ב קקילון, וספרי"ל פמ"ז איתא חזיונות, ופי' קלעים אלהים, ופי' קקילין חדרים בלשון רומי: (קסא) מסרסרת לילדה, וכן בדפוס, ובמדרש במ"ר הגי' והיתה זקונה יזשח ממחנן ומשמרת לילדה שהיתה לפנים מן החמות: (קסב) ולטרר יין עמוני, מוצא בפרק ערך צנור

לפעור, (קסג) והוא נשמה אחריה, ושוחר תרגול לפעור ואוכל עמה, ונצמדים זה לזו, לכך כתיב ותקראן לעם [וגו']. ויצמד ישראל לבעל פעור. בצמידים הללו, ר' לוי אמר זו היתה קשה מן העגל, [דאלי בעגל כתיב ויתפרקו כל העם (שמות לג ג), וכאן ויצמד ישראל, כצמידים, בעגל נפל כשישת אלפים, וכאן ארבעה ועשרים אלף]:

[כח] (קסד) קח את כל ראשי העם והקוע אותם (במדבר כד ד). אמר ר' יודן ראשי העם תלה על שלא מיחו בבני אדם (קסה) המסויימין בהם כשמש, ר' נחמיה אמר לא תלה, אלא אמר הקב"ה למשה (קסו) חושב להם ראשי סנהדראות ויהיו דנין כל מי שהלך לפעור, אמר ליה ומי מודיעו, א"ל הקב"ה אני מפרסמו, כל מי שמעה, הענין (קסז) נקלף מעליו, והשמש זורחת עליו בתוך זקנה, וידעו הכל מי שמעה ויתלו אותו, (קסח) תדע לך שהוא כן, ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו וגו' (שס סה):

[כט] (קסט) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית (שס טו). מה ראה לעשות כן, ללמדך שלא חלק כבוד לא לשמים ולא לבריות, ועליו נאמר וד יהיר לין שמו עושה בעברת ודון (משלי כד כד), (קע) אמרה לו איני נשמעת אלא למשה, או לאלעזר, שהיא בת מלך, אמר לה אף אני גדול כמותן שלעניניהם אני מביאך, תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה, אמר לו בן עמרם זו מותרת או אסורה, ואם תאמר שהיא אסורה, זו היא מדינית אותה שתחתוך מדינית, ומי התירה לך, נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בבכיה, היינו דכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד (במדבר כה ו), למה בוכים, שנתרפו וידון באותה שעה, משל למה הדבר דומה, לבת מלך שנתקשטה ליכנס בחופה, לישב באפריזן, ונמצאת מקלקלת עם אחר, נתרפו ידי אוהביה וקרוביה, כך ישראל בסוף ארבעים שנה חנו על הירדן (קעא) לעבור אל ארץ ישראל, ושם נפרצו בינות, ורפו ידי משה וידי צדיקים עמו, (קעב) ולמה נתעלמה הלכה ממנו, אלא כדי שיבא פיהם וישול את הראוי לו, ולפי שנתעצל לא ידע איש את קבורתו, ללמדך שצריך אדם להיות עז כנמר וקל כנשר, לעשות רצון קונו בששמים, ומיכאן אתה למד שמוקדם הקב"ה עם הצדיקים כחוש השערה:

[ל] וירא פיהם (במדבר כה ו). וכולן לא ראו (והלא לעיני כל ישראל ולעיני משה), [והלא כתיב לעיני משה ולעיני כל עדת בני ישראל (שס טו)], אלא ראה מעשה וגזבר הלכה, שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו: ויקם מתוך העדה (שס טז). (קעג) מהיכן עמד, אלא שהיו נושאין ונותנין בדבר, אם הוא חייב מיתה, אם לאו, והוא עמד מתוך

הערות ותקונים

רצור א' בשם הילמדנו, ופי' נקבוק, ומוכח גם במקומות הנ"ל: (קסג) והוא נשמה אחריה וסוחר תרגול לפעור ואוכל עמה, וכ"ל כ"ל רומי וכ"ל רח"ס ונדרס, ובמדרש נמ"ר סוף זו שאלמו חכמים הפוער עמנו לבעל פעור זו היא עבודתו שנאמר וישתחוו לאלהיהן וילמד ישראל לבעל פעור, בתחלה היו נכנסין בנינעל ולנסוף נכנסין מדיין וזנות כענין של נמד בקר: ד"ל כאלם נמיד במלאכתו, וילמד למדיידי על ידיה. והמאמר הראשון של שאלמו חכמים הוסף מעתיק אחד מן הספרים שם, וליתא נדרס, והמאמר השני הוסף מנמלא סנהדרין ס"ד ע"א, ע"ס: (קסד) קח את כל ראשי העם, מוכח בילקוט שם בשם התנחומא: (קסה) המסויימין בהם כשמש, וכן היתה הני' נדרס דפוס ראשון של קאנטאטנינא ונס נדרס וויניציא וכן כ"ל ה' של אקספארד, וכן הוא גם בילקוט, אולם המדפוס ממחננסונה השמים המלה והליג המיוחדין, ובמדרש נמ"ר: שמים המדפוס המלה, המסויימין בהם כשמש: (קסו) הוסיף להם ראשי סנהדראות, עיין סנהדרין דף ל"ה ע"א, ועיין נפ"י מהר"ו: (קסז) נקלף מעליו, נדרס דפוס ראשון דפוס קאנטאטנינא ודפוס וויניציא וגם כ"ל ה' של אקספארד וכ"ל רומי וכ"ל רח"ס נקל, ותיקן המדפוס ממחננסונה נקלף מעליו, ובמדרש נמ"ר: השמים המלה והליג סר מעליו, וגם בילקוט הני' נקלף: (קסח) תדע לך שהוא כן, ר"ל שהיו סנהדריות להרוג הנלמדים: (קסט) והנה איש מבני ישראל, מוכח בילקוט בלק שם, ומוכח נדרס אוח כ' ובמדרש נמ"ר אוח כ"ד: (קע) אמרה לו איני שומעת אלא למשה, עיין סנהדרין דף פ"ב, וירושלמי סנהדרין פ"י דף כ"ח, שמ"ר פ"ג, ספרי פיסקא ק"א: (קעא) לעבור אל ארץ ישראל, נדרס ובמדרש נמ"ר סיום שנאמר ויהס על הירדן מביט הישימות עד אלל השמים בערבות מואב (במדבר לג): (קעב) ולמה נתעלמה הלכה ממנו, נדרס ולמה רפו ידיו והרי עמד כנגד שמים רבוא בעגל שנאמר ויקח את העגל אשר עשו (שמות לא) ללמדך שצריך אדם להיות עז כנמר, אבות סוף פ"ה מ"ב, אבדר"ל פמ"א: פסחים ק"ב: (קעג) מהיכן עמד, ספרי פיסקא ק"א, סנהדרין פ"ג ע"א, פדר"ל פמ"ז, שמ"ר פ"ג: נא

העדה ונתנדב: ויקח רומח בידו (נמדד כה' ז). נמל שיני של ברזל בידו, והניחו בחיקו, והתחיל מסמך על העץ כמקל, שנתירא מפני שבמי שהקיפו אותו, כיון שהגיע אצלם, אמרו לו למה באתה, אמר להם אף אני באתי לעשות צרכי, הניחוהו ונכנס, שאלמלא כן לא הניחוהו: ויבא אחר איש ישראל אל הקובה וידקור את שניהם (ס' ס' ט). דקר את שניהם זה על גב זה לתוך פוסמא שניהם, שלא יהו ישראל אומרים לא היתה שם פוסמא, (קער) בא וראה כמה נסים נעשו שם, נתן כח בזרועו לסובלן, וכח במקל לעמוד בהן, ונתלה הפתח שיצאו שניהם תלוין, כשיצאו עמדו בני שבטו לפגוע בו, ועמד המלאך ונגף לפגיו, כשראה פינחס שעמד לכלותו חבטן בקרקע, ועמד והתפלל וסילקן, הה"ד ויעמד פינחס ויפלל (פ' ס' ז), שהוצא עשה את הדין, אין ויפלל אלא דין, שנאמר ונתן בפלילים (שמות כ"ג): (קעה) ויהיו המתים במגפה וגו' (נמדד ס' ט). להודיע בכל שעה שנופלין נמנין, אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי מרחון נופלין, אבל לעתיד לבא והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר וגו' (פ' ס' ז):

הסלת פרשת בלק

פרשת פנחס

[א] וידבר ה' אל משה לאמר פינחס בן אלעזר וגו' (נמדד כה' י' ז). (א) ילמדנו רבינו,

הערות ותקונים

(קער) בא וראה כמה נסים נעשו שם, וכן הוא בילקוט שם בשם התנחומא, ונדרש לפום קאנשטאנטיא ודפוס וויניציא, אבל המדפוס ממאנכוסה השמיט זה והציג וקנא לשמו של הקב"ה ונעשה לו שנים עשר נסים, וסופר ומונה כל ה' צ' נסים, וזה לקח המדפוס מן המדרש במ"ר, ובמדרש נוסף זה ע"פ הספרי בלק פסקא ק"א, ומונה גם בילקוט סוף בלק, ועיין בגמרא בבלי סנהדרין דף פ"ב ע"ב ובירושלמי סנהדרין פ"י דף כ"ח ט"ז. ויש שיטות גם בסדר הנסים, רק המדפוס העתיק כמו שהוא במדרש במ"ר. וגרסה כי לפני בעל מוסדר המדרש היה כן בקצב אשר לפניו, כי נמלא ג"כ בתנחומא כ"ה' של אקספארד גם בכ" ספרדי, רק בקצב אשר ממנו נדפס התנחומא בקאנשטאנטיא היה כמו בכ" שלפניו, וזה המדפוס ממאנכוסה ותיקן ע"פ מדרש במ"ר. ונדרש גם השליש מפני שהיו אומרים ל"ל מפני הנקדקין כדי שלא יהא אומרים, כמו שהוא במדרש שם, וכן הוא בספרי, ובספרי הג' החקרינן, ובירושלמי טוקרינן, עיין ערוך ערך נקר, ויש גורסים הנקדטים, ע"פ בערוך. ויש להעיר כי לפניו בכ" כופר ומונה רק ד' נסים, היינו נתן כח בזרועו לסובלן, הוא המוכח במדרש במ"ר בנכח התנ"כ. וכן וכן במקל לעמוד בו, הוא המוכח במדרש במ"ר בנכח התנ"כ, שהיה כח בעץ לסבול את שניהם, וכן ונתלה הפתח שיצאו שניהם תלוין הוא וס' האחד עשר, הגביה המלאך את משקוף הבית כדי שיצאו שניהם תלוין לעיני הכל, וכן כשיצאו עמדו בני שבטו לפגוע בו' הוא גם ה"ב: (קעה) ויהיו המתים במגפה, להודיע בכל שעה שנופלין נמנין, אחר זה נמלא חוספה נדרש, משל לזכר כ'. וזה חמת מלך עד אשר הקב"ה, והוא חוספה המדפוס ממאנכוסה שאסף מן המדרש במ"ר סוף בלק. ונדרש יש לחמוק המלות "ואחר כן שאו את ראש". תם במקום בלא אחד ושברו לאותו שקלל את המלך וז"ל וספרו, פ' הכהו על הלחי, ובמדרש במ"ר שם ונתן משקל אחד לאותו שקלל את המלך, והמאמר הזה אשר טפח במדרש במ"ר נמלא גם בכ"ה' של אקספארד, וגם שם היה מוזג המלך עליהם חמה וזוה לאורנם, עד שגם יושב אחד מביניהם ונתן משקל אחד לאותו שקלל את המלך מיד שכתב חמת המלך. והחוספה היתה נמאלת גם בכ" ספרדי, רק בצורה השמות, מזה נראה כי היה כן גם לפני בעל מוסדר המדרש במ"ר בקצבן שהיה לפניו מן התנחומא ומשם העתיק:

(א) ילמדנו רבינו, כן מתחיל בכ" רמזי וכו' רמזי וכו' ספרדי, ובכ"ה' ספרדי, ובכ"ה' של אקספארד, ובכ"ה' מינכטן (כי הפרשה הזאת נמאלת שם בקצבן 224), גם נדרש דפוס קאנשטאנטיא

ודפוס וויניציא, רק המדפוס ממאנכוסה שניה הכדר, והציג בראש המאמר מאות ג' מה ראה הקב"ה. והמאמר שלפניו בתחלת המאמר הציג על הכתוב וידבר משה יפקוד ה' אלהי הרוחות (באות י') יען כי שם מקומו, וכמו שסיים בסוף הפרשה מיין ממה שקראו בעיני יפקוד ה' אלהי הרוחות, והשאלה הוראה בני אדם משויים כיצד מנרץ הביא לנכון על הכתוב היה יען שסיים הדע לך שהוא כן משה מנרץ מן הקב"ה בשעת מיתאמר לפניו רשע"ל גלוי לפניך דעתי שכל אחד ואחד כו'. ולזה המאמר בתנחומא כוון רש"י בפסוק אלהי הרוחות וז"ל למה נאמר אלה לפניך רשע"ל גלוי לפניך דעתי שכל אחד ואחד וזוין דומין זה לזה, מזה עליהם מנרץ שיכא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. ובמדרש במ"ר ריש פינחס מתחיל ההחלוקה בעיני שלום כמו שהציג המדפוס ממאנכוסה, ואותו ב' מתחיל בשאלה בבלכה, הלכה אם ראה הכהן אוכלוסין של בני אדם וכו'.